

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Медичний інститут

Кафедра психології

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»

завідувачка кафедри психології

_____ Ірина ЛИСЕНКОВА

«01» червня 2022 року

УДК 159.953-053.67

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кваліфікаційна робота бакалавра
за освітньою програмою «Психологія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 05-Соціальні та поведінкові науки
спеціальність 053 «Психологія»

Виконала:
студентка 4663 групи
ПОЗДНЯКОВА Альбіна Михайлівна

Науковий керівник:
к.пс.н., доцент
АСТРЕМСЬКА Ірина Володимирівна

Миколаїв – 2022

Міністерство освіти і науки України

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Медичний інститут

Кафедра психології

Освітній рівень – бакалавр

Галузь знань: 05 – Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 «Психологія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

завідувачка кафедри психології

_____ Ірина ЛИСЕНКОВА

« 03 » червня 2022 року

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

Студентці **ПОЗДНЯКОВІЙ Альбіні Михайлівні**

1. Тема роботи: «Психологічна готовність до навчання дітей старшого дошкільного віку» затверджена наказом ЧНУ імені Петра Могили № 307 від «17» листопада 2021 року.
2. Об'єкт дослідження – готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі.
3. Предмет дослідження – психологічні особливості готовності дошкільнят до навчання в школі.
4. Завдання дослідження:
 - 1) розкрити поняття психологічної готовності до школи дошкільнят;
 - 2) визначити й експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов формування у дітей дошкільного віку психологічної готовності до школи;
 - 3) дослідити рівень психологічної готовності старших дошкільників до навчання у школі;

5. Науковий керівник роботи.

ППП та посада керівника	Завдання видано (дата, підпис)	Завдання виконано (дата, підпис)
АСТРЕМСЬКА Ірина Володимирівна к.пс.н., доцент	25 вересня 2021 року _____	25 травня 2022 року _____

6. КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра (КРБ)	Строк виконання етапів роботи
1	Погодження керівником змісту КРБ	11 жовтня 2021 р.
2	Пошук, добір та опрацювання літературних джерел з проблематики дослідження	30 листопада 2021 р.
3	Робота над підготовкою тексту КРБ	
3.1	Розділ 1. Теоретично – методологічні основи дослідження проблеми психологічної готовності дитини до навчання у школі	20 грудня 2021 р.
3.2	Розділ 2. Емпіричне дослідження психологічної готовності до навчання дітей старшого дошкільного віку	25 квітня 2022 р.
4	Висновки	16 травня 2022 р.
5	Захист КРБ на кафедрі (попередній захист)	01 червня 2022р.
6	Захист КРБ перед Екзаменаційною комісією	23 червня 2022 р.

Студент

Альбіна ПОЗДНЯКОВА

Науковий керівник

Ірина АСТРЕМСЬКА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	9
1.1 Сутність та основні підходи до визначення психологічної готовності дошкільника до шкільного навчання.....	9
1.2 Компоненти психологічної готовності до шкільного навчання.....	21
1.3 Структура готовності до навчання у школі дітей дошкільноговіку.....	34
Висновки до першого розділу.....	49
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	51
2.1 Методичне забезпечення вивчення проблеми дослідження сформованості психологічної готовності до шкільного навчання.....	51
2.2 Аналіз результатів дослідження психологічної готовності	60
2.3 Рекомендації батькам (вихователям) щодо розвитку психологічної готовності до навчання дошкільнят.....	70
Висновки до другого розділу.....	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	80
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. Метою виховання молодших школярів є розвиток гармонійно розвиненої особистості, як результат до Державних стандартів освіти. Це визначено і у законодавстві України про школу, зокрема у Законі України «Про загальну середню освіту», лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-510 від 18.12.2000 р. «Про організацію роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які не відвідують дошкільні заклади», наказ № 1/9-157 від 13.04.2001 р. «Про зарахування дітей до 1 класу загальноосвітнього навчального закладу», наказ № 365 від 06.05.2001р. «Про прийом дітей до 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів», а також у Національній доктрині розвитку освіти та Концепції загальної середньої освіти. Для забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини необхідно правильно підготувати її до шкільного навчання. Умови діяльності та життя кожної людини в нашій країні характеризуються змінами в економіці, освіти та соціальних ситуаціях. Суспільство постійно висуває все нові та нові вимоги до розвитку особистості, а саме її сфери емоційності– формування сміливості, ініціативності, уміння приймати самостійно рішення та дуже швидко адаптуватися до найрізноманітніших умов.

Готовність дошкільників до навчання у школі– це важливий крок у самостійне доросле життя, який буде залежати від здатності дитини пристосовуватися до нових умові реалізувати саме власні можливості.

У зарубіжних дослідженнях питання психологічної готовності до шкільного навчання вивчались у працях Г. Гетпер, А.Керн, С. Штребел, Я. Йірасек.

Закономірності формування готовності до шкільного навчання розкриваються в роботах вітчизняних педагогів, психологів, дефектологів Т.І. Бабаєва, Л.І. Божович, М.М. Безруких, Л.А. Венгер, Л.С. Виготського, І.В. Дубровіної, О.В. Запорожець, І.С. Кона, Г.М. Гуткіна, Є.Є. Кравцової, В.К. Котирло, М.П. Лещенко, О.Н. Леонтєва, М.І. Лісіної, А.І.Ліпкіної,

А.О. Люблінської, С.Д. Максименко, А.К. Маркової, Д.Б. Ельконіна, Е.Х. Ерікосона, К.Р. Роджерса, О.А. Білобрикіної, В.А. Горбачової, А.В.Захарової, М.М. Заброцького, В.С. Мухіної, М.М. Подд'якова, К.М. Поліванова, Є.І. Савонько, Б.І. Скомороський, Є. О. Смирнова, Т.І. Тарунтаєвої, Т.І. Шульгі, Л.І. Уманець, З.В. Юрченко та ін.

А.Анастасі пояснювала поняття шкільної зрілості як оволодіння знаннями, вміннями, мотивацією, здібностями та іншими необхідними для прийняттого оволодіння шкільної програми поведінковими характеристиками.

Шкільна зрілість по визначенню Й. Шванцара, це досягнення такого ступеня у розвитку коли дошкільник здатен брати участь у навчанні. Й. Шванцар виділив розумовий, соціальний, емоційний компоненти готовності до шкільного навчання.

Готовність до шкільного навчання, як вказувала Л.І. Божович складається з готовності до регулювання пізнавальної діяльності, певного рівня розвитку діяльності мислення, пізнавальних інтересів, соціальної позиції дошкільника.

В Україні найбільш актуальною проблемою є готовність дошкільнят до навчання в школі. Педагоги, психологи та фізіологи обґрунтовують та вивчають критерії готовності до навчання у школі, завжди сперечаються про вік, із якого найкраще починати дітям навчатися у школі. Дуже великий інтерес до даної проблеми з'явився в Україні, коли в школах було введено навчання із 6 років. Це привело до масових педагогічних, фізіологічних та психологічних проблем у дітей 6 років.

Загально визнаним є то, що готовність до навчання у школі – багатоконпонентна освіта, яка потребує комплексних психологічних досліджень.

Для того, щоб забезпечити ефективну адаптацію дитини до якісного навчання у школі, потрібно поставити одне із важливих завдань психологічної служби дошкільного навчального закладу, а саме –

психологічний супровід підготовленості дітей до навчання в школі, яке ґрунтується на розумінні структури, змісту, критеріїв, а також готовності до школи.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити особливості психологічної готовності дошкільнят до навчання.

Об'єкт дослідження: готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі.

Предмет дослідження: психологічні особливості готовності дошкільнят до навчання в школі.

На основі мети, об'єкту, предмету дослідження ми розробили наступні **завдання:**

1) на основі теоретико-методологічного аналізу визначити основні напрямки вивчення психологічної готовності до школи старших дошкільників;

2) виокремити компоненти психологічної готовності до шкільного навчання;

3) з'ясувати структуру готовності до навчання у школі дітей дошкільного віку

4) дослідити рівень психологічної готовності старших дошкільників до навчання у школі;

5) розробити рекомендації для батьків і педагогів щодо формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі.

Методи дослідження:

У роботі для розв'язання поставлених завдань та забезпечення об'єктивності дослідження були застосовані теоретичні методи: системно-структурний метод; метод теоретичного аналізу й узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження; метод порівняльного аналізу та узагальнення даних; емпіричні методи: метод наукового спостереження; метод психодіагностичного обстеження; методи психологічної корекції;

метод констатувального та формувального експерименту; методи інтерв'ю та консультаційної бесіди; метод аналізу продуктів діяльності.

При дослідженні інтелектуальної готовності до навчання використовується тест (запитання, які адаптовані до даного віку).

Для виявлення загального рівня психічного розвитку, рівня розвитку мислення, вміння слухати, виконувати завдання за зразком, довільності психічної діяльності використовується тест Керна – Йєрасика, методика дослідження словесно – логічного мислення; методика дослідження розвитку образно – логічного мислення «Четвертий зайвий».

Наукова новизна дослідження полягає в наступному:

- 1) встановлено що, проблема психологічної готовності та підготовки дітей до школи досить глибоко та повно розкривається у науковій психолого – педагогічній літературі, опублікованій вітчизняними та зарубіжними авторами. Однак єдиного загальноприйнятого підходу до цієї проблеми ще не існує;
- 2) обґрунтовано теоретичні та експериментальні підходи до психологічної готовності дошкільнят до школи;
- 3) здійснено науковий аналіз змісту психологічної готовності дітей до школи;
- 4) доповнено і розширено наукові знання про психологічні особливості психологічної готовності школярів до навчання;
- 5) набули подальшого розвитку дослідження що характеризується диференційованими показниками, тобто різним рівнем розвитку окремих навчально – важливих якостей та різним рівнем загальної готовності дітей до школи.

Теоретичне значення роботи полягає:

в узагальненні основних компонентів та критеріїв психологічної готовності дітей до шкільного навчання, розробці організаційно – педагогічних умов формування психологічної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані в системі професійної підготовки майбутніх психологів під час проведення виробничої практики; для розробки робочих програм та навчально-методичної літератури з дисциплін «Педагогічна психологія», «Психологічна служба в закладах освіти», «Психологія роботи з неблагополучними сім'ями», «Психологічне забезпечення інклюзивної освіти». Програма та результати корекційної роботи стануть у нагоді спеціалістам психологічних служб і можуть бути впроваджені при консультативній і психокорекційній роботі дошкільнят.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані в роботі закладів дошкільної освіти, початкової освіти та застосовуватися як рекомендації батькам.

База дослідження: ДНЗ №48 м.Миколаєва. В експерименті брало участь 25 дітей старшого дошкільного віку (дві групи).

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на III Міжнародній науковій студентській конференції «Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства» (м. Кам'янець-Подільський, 11-12 листопада 2021р.); XXIV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Могилянські читання-2021: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» Секція «Теоретико-методологічні основи розвитку когнітивної та емоційної сфер як фактор психічного здоров'я особистості (м. Миколаїв, 8-12 листопада 2021 р).

Публікації. Основний зміст і результати роботи висвітлено у 2 тезах:

1. Позднякова А.М. Готовність дітей старшого дошкільного віку до навчальної діяльності/ тези XXIV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання-2021: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» Секція «Теоретико-методологічні основи розвитку когнітивної та емоційної

сфер як фактор психічного здоров'я особистості. Миколаїв, 8-12 листопада 2021 р. С.108-110.

2. Позднякова А.М. Готовність дітей старшого дошкільного віку до навчальної діяльності/ тези III Міжнародної наукової студентської конференції «Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства». Кам'янець-Подільський, 2021. С. 343-344.

Структура бакалаврської роботи Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст дослідження викладено на 74 сторінках комп'ютерного тексту та містить 4 таблиці, 2 рисунка. Список використаних джерел включає 72 найменувань українських та зарубіжних авторів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

1.1 Сутність та основні підходи до визначення психологічної готовності дошкільника до шкільного навчання.

Поняття готовності дитини до школи дуже багатогранне. Воно охоплює психологічну (особистісну, соціальну та інтелектуальну), фізіологічну, та педагогічну зрілість дитини. Успішне розв'язання питань розвитку особистості дитини, підвищення ефективності процесу навчання, подальше професійне становлення та соціальну самореалізацію особистості багато в чому визначає те, наскільки враховують рівень фізіологічної, психологічної та педагогічної готовності дитини до шкільного навчання[7].

На сучасному етапі суспільного розвитку досить важливим вважають медичний підхід до готовності до школи, що зумовлено значним погіршенням стану здоров'я дітей, зниженням їх функціональних можливостей та збільшенням вимог школи. Основними медичними критеріями готовності до шкільного навчання є: рівень біологічного розвитку дитини (зріст, наявність постійних зубів); стан здоров'я на момент вступу до школи; динаміка захворюваності за попередній рік[14].

Так, підставою до відстрочення терміну вступу до школи є: прибавка у зрості за останній рік менше ніж 4 см; відсутність постійних зубів; наявність хронічних хвороб; наявність за останній рік захворюваності частотою 4 та більше разів за тривалості 25 і більше днів; дітей, які не досягли станом на 1 вересня 6 років та 6 місяців, оскільки початок систематизованого навчання раніше визначеного строку призводить до відхилів в стані здоров'я вже на початковому етапі освітнього процесу[27].

Щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку особливо важливим є комплексне медичне обстеження та висновок медико – психолого – педагогічної комісії стосовно можливості навчання дитини в загальному чи спеціальному навчальному закладі[9].

Також, незважаючи на реформу освіти та впровадження навчання з шестирічного віку, лишається актуальним педагогічний підхід до визначення готовності до шкільного навчання. Основними педагогічними критеріями готовності дитини до шкільного навчання є: навички читання, писання та рахування.

Однак, варто враховувати, що спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї висувають вимоги до першокласника, які значно перевищують можливості шестирічної дитини, що є неправомірним. Так, Н.М. Стадненко та інші зазначають, що навички читання та письма потрібно формувати у школі, а у дошкільний віковий період треба закладати лише передумови, які дають змогу дитині більш-менш швидко оволодіти цими навичками у школі[25].

Готовність до школи в межах педагогічного підходу трактують переважно як сукупність знань і умінь, сформованості окремих способів розумових дій (з математики, читання, образотворчої діяльності, іноземної мови тощо), що не може забезпечити повноцінну готовність дитини до навчання.

Готовність до шкільного навчання передбачає, крім наявності знань, умінь і способів розумової діяльності, сформованість необхідних особистісних якостей, які допомагають дитині подолати труднощі, пов'язані з ломкою динамічного стереотипу в період переходу з дитячого садочка до школи[42].

Широко й багатогранно подано психологічний підхід до розгляду готовності до шкільного навчання (Л.І. Божович, Л.А. Венгер, А.Л. Венгер, Л.С. Виготський, А.В. Запорожець, В.С. Мухіна і багато інших). Однак, й досі, в сучасній психології немає чіткої визначеності поняття психологічної готовності до шкільного навчання.

В загальному значенні, психологічна готовність до шкільного навчання – це комплексна характеристика дитини, що розкриває рівні розвитку психологічних якостей і є найважливішою передумовою для гармонійного входження дитини у нове соціальне середовище.

У дитинстві важливою ланкою є міжособистісне спілкування для формування самооцінки, і виникає цілий ряд критеріїв власної оцінки себе.

Дослідження У. Джеймса показують, що успіхи і невдачі в будь – якій діяльності істотно впливають на оцінку людини їх здібностей в певному виді діяльності: невдачі знижують домагання, а успіх підвищує їх. Так само важливий момент порівняння: оцінюючи себе, індивід свідомо чи несвідомо порівнює себе з іншими, враховуючи не тільки свої власні досягнення, а й всю соціальну ситуацію в цілому[64].

Професор Г.Г. Філіппова представляє позицію про основи формування і розвитку самооцінки. Вона розділила самооцінку на загальну (Я хороший, Я поганий) і диференційовану (це якість у мене хороша, а це погана). Спочатку у дитини формується загальна самооцінка, вона формується ще на першому році життя, основи закладаються в першому півріччі до шести місяців. Яка вона буде, залежить від оточення дитини, «Якщо зовнішній світ добре проявляється до мене, значить я хороший». У цей період необхідно дати максимум цього прийняття, тоді у нього утворюється це мислення, що він хороший взагалі[39].

На думку Г.Г. Філіппової, до 6 – 7 місяців самооцінка дитини починає диференціюватися, він сприймає дорослого, який його любить, а значить я хороший. І вже здатний сприйняти «що я, щось роблю не так». Дитина починає перевіряти, коли дорослий який його любить, каже не можна, він повторює ці дії і спостерігає за реакцією дорослого. Школяр починає розуміти, що він хороший, але робить не так[57].

Самооцінка дитини формується протягом усього періоду дорослішання – необхідно знати, як саме це відбувається, щоб впливати на формування самооцінки дитини і при необхідності вчасно корегувати її.

Формування самооцінки дитини в ранньому віці залежить від того, що вона ще не здатна відокремлювати свої дії від своєї особистості в цілому. Тобто, той чи інший вчинок у свідомості дитини автоматично визначає його як особистість. Це проявляється в такого роду думках: «Я прибрала в кімнаті, я хороша» або «Я розбив м'ячем вікно – я поганий».

Т.А. Рєпіна пояснила, що ключовим моментом для зростаючої особистості є пошук себе в системі життєвих відносин, оцінка себе в співтоваристві інших, усвідомлення мотивів власної діяльності, сенсу знання в житті, осмислення життєвої ситуації і особистісних цінностей[43]. Самовідношення є стійким почуттям людини до себе, прийняттям або неприйняттям себе, що формується. Знання про себе служить необхідним матеріалом для самооцінки, яка в свою чергу здатна задати напрямок до самовідношення.

М. Феннел визначила, що самооцінка дитини розвивається під впливом оцінок оточуючих; нове знання, кожен новий досвід, вміння, придбане дитиною, оцінюється оточуючими. Незабаром дитина сама починає шукати оцінку своїх дій, підкріплення правильності або неправильності пізнаваною їм дійсністю[50].

Як говорилося раніше, самооцінка дошкільника багато в чому залежить від того, як його оцінює дорослий. На думку М. Феннел занижені оцінки впливають на формування самооцінки дитини негативно. А завищені спотворюють уявлення дітей про свої можливості в бік перебільшення результатів, таким чином, у дитини може сформуватися неадекватно завищена самооцінка. Чим точніше оцінений вплив дорослого, тим точніше уявлення дитини про результати своїх дій і самооцінки.

Г. Юнацкевіч пише про те, що в розвитку особистості дошкільника істотним зрушенням є перехід від предметної оцінки оточуючих до оцінки особистісних якостей. Початковою стадією формування можна вважати середній дошкільний вік, в цьому віці діти ще не здатні виділяти

будь – які індивідуальні, характерні риси. На даному етапі оцінка носить загальний характер: «поганий», «хороший», «розумний», «нерозумний».

Багато дітей середнього, а іноді старшого дошкільного віку вживають ці поняття неадекватно, оскільки вони ще не сформувалися. Поняттями: хороший, розумний, слухняний діти користуються як тотожними, також як в поняття «поганий, нерозумний» вкладають зміст поняття «неслухняний»[52].

Чим молодші дошкільнята, тим менш значимі для них оцінки однолітків. У три – чотири роки взаємооцінки дітей більш суб'єктивні, схильні до впливу емоційного ставлення один до одного[11]. В даному віці дошкільник ще завищено оцінює свої можливості в досягненні результату, часто змішує конкретні досягнення з високою особистою оцінкою.

На думку О.Н. Молчанової усвідомлена диференціація самооцінки з'являється лише в старшому дошкільному віці, дошкільнята порівнюють самооцінку в різних видах діяльності, у дітей даного віку спостерігається неоднакова ступінь об'єктивності самооцінки («переоцінка», «адекватна оцінка», «недооцінка»). Правильність дитячої самооцінки в значній мірі визначається специфікою діяльності, наочністю її результатів, знанням своїх умінь і досвідом їх оцінки, ступенем засвоєння справжніх критеріїв оцінки в даній області, рівнем домагання дитини в тій чи іншій діяльності[38].

У старшому дошкільному віці дитина відокремлює власну самооцінку від оцінки себе іншими. Дитина пізнає межу своїх можливостей, не тільки спілкуючись з дорослими, але і з власного практичного досвіду, діти із завищеними або заниженими уявленнями про самих себе більш чутливі до оціночних.

М.І. Лісіна обґрунтовує що, за умови розвиненого досвіду спілкування діти в п'ять років, вже мають певне уявлення про свої пізнавальні можливості, особистісні риси, зовнішньому вигляді здатні адекватно реагувати як на успіх, так і на невдачу[35].

У шість – сім років дошкільники вже мають уявлення про свої фізичні здібності, здатні адекватно їх оцінювати, у дитини складається уявлення про

особистісні якості розумові можливості. Професор Г.Г. Філіппова в програмі «Недитяче питання» говорить, що впевнена в собі дитина, на слова дорослого: «Ти малюєш гірше всіх в групі», відповідь: «за те я граю на піаніно». У цьому віці дитина вже знає свої хороші якості здатна їх відстоювати.

З віком самооцінка стає більш адекватною і відбиває можливості дитини. Спочатку вона виникає в продуктивних видах діяльності, в іграх з правилами, де дитина може наочно побачити і порівняти свій результат з результатом інших дітей, маючи для цього реальну опору: малюнок, конструкцію і ін. Дошкільнятам легше дати собі адекватну оцінку.

Поступово у дошкільнят зростає здатність мотивувати самооцінку, причому змінюється і зміст мотивувань. У дослідженні Т.А. Репіної показано, у дітей трьох – чотирьох років частіше спостерігається тенденція обґрунтовувати ціннісне ставлення до себе естетичною привабливістю, а не етичної («Чи подобаюся собі, бо красива»)[43].

Діти 4 – 5 років пов'язують самооцінку в основному з оціночним ставленням оточуючих «Я хороший, тому що мене вихователька хвалить». В даному віці з'являється бажання, що – то змінити в собі, але це не поширюється на особливості моральної поведінки дитини[49].

У 5 – 7 років обґрунтовують позитивні характеристики самих себе, спираючись на наявності моральних якостей. У шість років у дитини намічається диференціації двох аспектів самосвідомості– пізнання себе і ставлення до себе. Так, при самооцінці: «Іноді хороший, іноді поганий» спостерігається емоційно позитивне ставлення до себе («подобаюся») або при загальній позитивній оцінці: «Хороший» – стримане ставлення («Чи подобаюся собі трохи»).

Як правило, в старшому дошкільному віці діти вже навчаються відокремлювати свої вчинки від власної особистості в цілому, давати вірну оцінку своїм вчинкам і самостійно контролювати свою поведінку.

У процесі формування самооцінки дитини в старшому дошкільному віці важливу роль відіграє спілкування з близькими людьми. Саме дорослі формують у дитини систему цінностей за допомогою реакції на ту чи іншу його дію. Наприклад, якщо дитина вдарила свого друга, а дорослі не зробили йому зауваження і не змусили вибачитися перед скривдженою їм людиною – він не вважатиме, що вчинив погано. А якщо малюк намалював красивий малюнок і його не похвалили – це також вплине на формування самооцінки дитини[43].

У старшому дошкільному віці більшість дітей задоволені собою, але прагнення стати краще за інших поступово зростає. Крім цього старшідошкільнята намагаються осмислити мотиви своїх і чужих вчинків. Вони здатні пояснювати власну поведінку, спираючись на знання і уявлення, отримані від дорослого з особистого досвіду.

І.С. Кон пише про те, що у всіх вікових групах діти виявляють здатність об'єктивніше оцінювати інших, ніж самих себе. Але тут спостерігаються певні вікові зміни. Рідко від старшого дошкільника на питання «Хто у вас самий хороший?» ми почуємо «Я самий хороший», так як це характерно для самих маленьких.

У старших групах можна помітити дітей, які оцінюють себе з позитивного боку непрямым шляхом. Наприклад: на питання: яка ти: «хороша чи погана?» вони зазвичай відповідають так: «Я не знаю ... Я теж це вмію», «Я теж добре танцюю», «Я завжди допомагаю мамі», «Я теж ніколи нікого не ображаю, я завжди ділюся іграшками» і т.п.[26].

До кінця дошкільного віку самооцінка дитини, його оціночні судження про оточуючих поступово стають все більш повними, глибокими, деталізованими і розгорнутими. Це пояснюється в значній мірі появою інтересу старших дошкільників до особового спілкування, засвоєнням значущих критеріїв оціночної діяльності, розвитком мислення й мови[37].

Є.С. Басина підкреслює, що в самооцінці дошкільника знаходять своє відображення у малюка почуття гордості і сорому.

Адекватний розвиток самооцінки дошкільника має велике значення в психологічній готовності до навчання в школі, в переході до наступної вікової щаблі[2]. Наприклад, у грі можна не тільки формувати самооцінку, а й розвивати її регулятивну функцію. З усієї сукупності факторів, що діють на формування ставлення особистості до себе в процесі діяльності, можна виділити дві групи, найбільш істотних: по – перше, власні досягнення і їх самооцінка, а також співвіднесення своєї оцінки з громадською оцінкою і оцінкою тими членами колективу, думку яких за певними для особистості критеріям є значущим; по-друге, ставлення інших людей, партнерів по спільній діяльності, до даної людини як особистості. На відміну від попередніх періодів життя дитини, у віці 3 – 7 років спілкування з однолітками починає грати все більш істотну роль в процесі самосвідомості дошкільника. Дорослий – це недосяжний ідеал, а з ровесниками можна себе порівнювати запросто. При обміні оцінними впливами виникає певне ставлення до інших дітей і одночасно розвивається здатність бачити себе їх очима. Уміння дитини аналізувати результати власної діяльності прямо залежить від його вміння аналізувати результати інших дітей. Так, в спілкуванні з однолітками складається здатність оцінювати іншу людину, яка стимулює виникнення самооцінки[9].

Гра допомагає дітям відчувати єднання з іншими, дати зрозуміти, що дитина не самотня. Буває так, що у дитини вже є негативний досвід спілкування і їм доводиться заново вчитися довіряти іншим. Ігровий простір допомагає прискорити і забезпечити цей процес. За допомогою гри можна допомогти дитині зрозуміти, що він сам може бути успішним.

Моделюючи життєві ситуації, гра дає безцінний досвід і може навчити пишатися собою. Вона дозволяє пережити ті труднощі, з якими можна зустрітися в реальному житті, допоможе відчувати внутрішню силу і сформувати цілеспрямованість. В процесі гри діти навчаються правилам хорошого тону, в них культивується культура спілкування. Саме в грі

зкладається основа поваги до себе як до особистості поняття, що право на повагу має кожен[41].

Ігри вчать піклуватися про інших, при цьому турбота не проявляється безпосередньо. З кожною новою грою і кожною новою вправою закладається по маленькій цеглинці ось цієї турботи про інших, які потім дозволять побудувати цілий будинок шанобливого ставлення до себе та інших. Гра сприяє виявленню творчих здібностей і розвитку особистісно – творчого потенціалу, формування адекватної самооцінки, розвитку вміння приймати самостійні рішення, формування навичок саморегуляції та корекції емоційної сфери. Гра вчить поважати, любити, співчувати, співпереживати, розвиває рефлексію, формує почуття власної гідності[18].

Найбільш ранні роботи вчених вказують на залежність самооцінки дошкільника від ставлення дорослих в регламентованих правилами видах діяльності. Пізніші роботи розкривають зв'язок самооцінки із спілкуванням між дітьми[43].

Для того щоб навчитися правильно, оцінювати себе, дитина повинна спочатку навчитися оцінювати інших людей, на яких він може дивитися як би з боку. А це відбувається далеко не відразу. Оцінюючи однолітків, дитина просто повторює думки, висловлені про них дорослими. Те ж саме відбувається і при самооцінці. Цей процес слід розуміти як усвідомлення своєї особистості, свого «Я», як фізичної, духовної і соціальної істоти. Самосвідомість – це знання і в той же час відношення до себе як до певної особистості[58].

Всі сторони особистості (фізична, духовна, суспільна) знаходяться в найтіснішій єдності, впливають одна на одну.

Виникнення і розвиток самосвідомості дитини впродовж перших 7 років життя нерозривно пов'язані з розвитком міжособистісних відносин з іншими. У міру засвоєння норми і правила поведінки стають тими мірками, якими користується дитина в оцінці інших людей. Але докласти ці мірки до самого себе виявляється набагато важче.

Переживання, захоплюючі дитини, що штовхають його на ті чи інші вчинки, закривають від нього дійсний сенс скоєних вчинків, не дозволяють неупереджено їх оцінювати. Така оцінка стає можливою тільки на підставі порівняння своїх вчинків, якостей з можливостями, вчинками, якостями інших людей.

Таким чином, самосвідомість і ставлення до інших нерозривно пов'язані і взаємообумовлюють один одного; на всіх етапах вікового розвитку ставлення до інших відображає особливості становлення самосвідомості дитини та її особистості в цілому. Яскраво цей процес виражається в грі, де діти, програючи різні життєві ситуації, вчаться пишатися собою, долаючи труднощі, виховуючи в собі цілеспрямованість, почуття поваги до себе та інших як до особистості[21].

Для дошкільника сприятливі завищені самооцінки з різних позицій по всіх рівнях (найрозумніший, найкрасивіший). Низькі ж самооцінки характеризують наявність внутрішньоособистісних і міжособистісних конфліктів у дитини, але в групі обстежуваних дітей таких не виявлено[65].

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми формування самооцінки особистості, ми виділили ряд специфічних для дошкільного віку, закономірностей. На думку авторів Т.А. Рєпіна, Є.Є. Кравцова, В.А. Горбачова, Є.В. Суботського, М.І. Лисіна, А.І Сильвестра, Е.В. Кучерова та ін., самооцінка дошкільника— явище нестійке, ситуативне.

Динаміка формування самооцінки в дошкільному віці йде за трьома основними напрямками:

- зростання числа якостей особистості видів діяльності, які оцінюються дитиною;
- перехід від загальної самооцінки до приватної, диференційованої;
- виникнення оцінки себе в часі, яка проявляється в самоаналізі своїх колишніх діянь, а також в прогнозуванні свого майбутнього.

Самооцінка в дошкільному дитинстві формується через конкретні види оцінок до узагальнених і оцінки значущих дорослих (батьків, бабусь, дідусів, педагогів), потім однолітків[49].

Самооцінка дошкільника характеризується:

- цілісністю (дитина не розрізняє себе як суб'єкт діяльності себе як особистість);
- недостатньою об'єктивністю і обґрунтованістю;
- слабо вираженою диференціацією;
- наявністю завищеного рівня домагань.

З усього вищесказаного можна виділити особливості формування самооцінки в дошкільному віці: збереження загальної самооцінки; виникнення критичного ставлення до оцінки себе дорослим і однолітком; складається усвідомлення своїх фізичних можливостей, умінь, моральних якостей, переживань і деяких психічних процесів; до кінця дошкільного віку розвивається самокритичність; здатність мотивувати самооцінку[26].

Мотивація до навчання. Знання тоді засвоюються міцно, коли вони добуті самостійно. Те, що дитині повідомляють, може пройти повз її свідомість; але те, про що вона здогадалася сама, її власне відкриття, залишається в пам'яті назавжди. Тому заняття для підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі повинні проводитися в ігровій, захоплюючій формі з використанням практичних завдань і творчих вправ [13].

Так, у дитини формується пізнавальний інтерес, бажання вчитися.

Спілкування. Також необхідно використовувати колективні ігри, що дозволяють дітям навчитися взаємодіяти, співробітничати з однолітками й у той же час виявити свою індивідуальність. Спеціальні психологічні ігри спрямовані на розвиток емоційного світу старших дошкільників, учать їх розуміти свої почуття й емоційні стани інших людей.

Самооцінка. Неодмінний супутник освоєння нового – помилки. Уникнути їх не можливо, коли навчаєшся. Тому важливо сформувати в

дитини правильне відношення до власних невдач, навчити її не боятися помилок, вселити в неї впевненість у тому, що будь-яка нова справа їй по силам[18].

Доброзичлива атмосфера на заняттях, спеціальні прийоми мають сприяти формуванню в дошкільнят правильного ставлення до помилок, розвивати впевненість у собі, допомагати перебороти страх виконати завдання невірною.

Довільність поведінки– уміння підкоряти власній волі безпосередні бажання й дії. Дитині важко звикнути до шкільного життя, якщо вона не вміє володіти собою. Адже їй потрібно буде вчасно прийти на урок, сидіти в класі відведений час, піднімати руку, щоб відповісти на запитання вчителя, виконувати завдання в той час, коли, можливо, хочеться пограти або помріяти[63].

Якщо старший дошкільник не вміє контролювати свої бажання, то у школі це може призвести до емоційної дезадаптації[48]. Тому важливо, щоб у дошкільному закладі проводилися ігри– тренінги для розвитку самоконтролю. Наприклад, ігри із правилами сприяють розвитку в дітей уміння контролювати свою поведінку.

Готуючи малюків до школи слід навчати дітей справлятися з власними емоціями. Невдача в будь-якій справі надовго призводить до відчуття власної неповноцінності. При цьому здатність до сприймання оточуючого різко знижується. Занурені у власні переживання, діти не можуть зорієнтуватись втому, Емоційна готовність виявляється у задоволенні, радості, довірі, з якими дитина йде до школи[37].

Ці переживання роблять її відкритою для контактів з учителем і новими товаришами, підтримують впевненість у собі, прагнення знайти своє місце серед однолітків. Важливим моментом емоційної готовності є переживання, пов'язані із самою навчальною діяльністю, її процесом і першими результатами, вболівання за успішне виконання завдань.

Індивідуально– емоційна готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання у школі містить у собі: мотивацію до навчання, вміння спілкуватися з однолітками й дорослими, сформованість адекватної самооцінки й вміння володіти собою (довільність поведінки).

Таким чином, сутністю до визначення психологічної готовності дошкільника до шкільного навчання є сукупність знань і умінь, сформованості окремих способів розумових дій.

1.2 Компоненти психологічної готовності до шкільного навчання.

Після того, як дитина вступить до школи, починається зовсім новий для неї етап життя і до цього етапу вона повинна бути добре підготовленою. Раніше за все, дитина повинна бути готовою виконувати дуже серйозну діяльність, що дає нові права і покладе нелегкі на неї обов'язки [28].

Школяр може розраховувати на пошану оточуючих його на заняттях, сам повинен систематично виконувати усі завдання вчителя, поводитися відповідно до шкільних правил не дивлячись на те, хоче він цього чи ні.

Більшість дітей 7 – ми років прагнуть до положення школяра, але не у всіх випадках вони достатньо чітко уявляють собі, в чому це положення полягає. Іноді їх привертає чисто зовнішня сторона справи – хочеться мати гарний портфель, бути дорослим, отримувати відмітки. Насправді, готовою до положення школяра виявляється дитина, яку школа привертає не зовнішніми аксесуарами, а можливістю отримувати нові знання [48].

На цій основі діти виявляються здатними достатньо відповідально ставитись до своїх шкільних обов'язків. Проте одного бажання бути школярем виявляється недостатньо, потрібно ще зуміти примусити себе бути уважним на уроці, вивчати нудні правила, наполегливо обдумувати рішення важкої задачі [3]. Іншими словами, майбутньому школяру необхідно управляти своєю поведінкою.

Сучасна школа не починає навчання із самого нуля, тому що вона розраховує на те, що діти приходять в 1 клас уже з достатнім колом знань і навиків, і саме головне – з розвиненим сприйняттям і мисленням. Це говорить про певні вимоги до рівня розумового розвитку дитини, яка повинна володіти елементами теоретичного відношення до матеріалу, що вивчається, узагальненими формами мислення і основними логічними операціями, а також смисловим запам'ятовуванням. Також, дитина повинна володіти початковими вміннями в області учбової діяльності(увагою до самого способу виконання учбових завдань, самоконтролем, а не увагою до результату).

З приходом в школу дитина відразу ж потрапляє в групу однолітків, які зайняті загальною серйозною справою. Шкільна групавідрізняється від групи дитячого саду[14].

Взаємини між школярами будуються на іншій основі, ніж в дитячому садку. Положення дитини в класі визначається такими критеріями, як його успіхами в навчанні для того, щоб в цих умовах зуміти увійти в колектив. Дитині необхідно володіти достатньо гнучкими способами встановлення взаємостосунків з іншими дітьми, розвиненим відчуттям товариства[20].

Психологічна готовність до школи– це підсумок всього передування психічного розвитку дитини, результат всієї системи виховання і навчання в сім'ї та дитячому садку. Якості, які дуже потрібні для успішного навчання, виникають не відразу. Вони формуються поступово, починаючи з моменту народження. Для формування цих якостей мають велике значення такі дитячі види діяльності, як малювання, гра та конструювання. Саме в них вперше виникають суспільні мотиви поведінки, складається ієрархія мотивів, формуються і удосконалюються дії сприйняття, розвиваються взаємини між дітьми. Звичайно це відбувається при постійному контролю дітей з боку дорослих, які передають підростаючому поколінню досвід суспільної поведінки, передають необхідні знання і виробляють деякі навички[16].

Ці навички можуть бути сформовані тільки в процесі систематичного навчання дошкільника на заняттях. Це елементарні уміння в області учбової діяльності, достатній рівень продуктивності в пізнавальних процесах.

Виділяються три аспекти шкільної зрілості: інтелектуальний, емоційний і соціальний.

Під інтелектуальною зрілістю розуміють диференційоване сприйняття (іншими словами перцептивна зрілість), що включає:

- виділення фігури з фону;
- концентрацію уваги;
- аналітичне мислення, яке виражається в здатності збагнення основних зв'язків між явищами;
- можливість логічного запам'ятовування та уміння відтворювати зразок;
- розвиток тонких рухів руки і сенсомоторна координація.

Можна сказати, що інтелектуальна зрілість в істотній мірі відображає функціональне дозрівання структур головного мозку.

Емоційна зрілість розуміється як зменшення імпульсивних реакцій і можливість тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання[5].

До соціальної зрілості відноситься потреба дитини в спілкуванні з однолітками і уміння підпорядковувати свою поведінку законам дитячих груп; здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання.

На підставі виділених параметрів створюються тести визначення шкільної зрілості.

У психологічній підготовці дітей до школи важливу роль грає спеціальна виховна робота, яка ведеться в старшій і підготовчій групах дитячого саду[32]. Але вона повинна бути не спробою надання швидкої допомоги, а спиратися на всі попередні досягнення в психічному розвитку. Зовсім інша справа, коли діти отримують узагальнені систематизовані знання, коли їх навчають орієнтуватися в нових областях дійсності і організовують оволодіння навичками на цій широкій основі. В

процесі такого навчання у дітей виробляються ті зачатки теоретичного підходу до дійсності, які в майбутньому дадуть їм можливість свідомо засвоювати будь-які знання.

Пізнавальна діяльність – свідомо діяльність, спрямовану пізнання навколишньої дійсності з допомогою таких психічних процесів, як сприйняття, мислення, пам'ять, увагу, мова. Л.С. Виготський писав, що розумовий розвиток виражає те нове, що виконується самостійно шляхом новоутворення нових якостей розуму і переводить психічні функції з нижчого на вищий рівень розвитку по лінії довільності та усвідомленості[6].

Старший дошкільний вік дуже важливий для психічного розвитку, оскільки перше місце виходить цілеспрямована пізнавальна діяльність, у процесі якої відбуваються істотні зміни у психічній сфері. Поступово чільне місце у структурі пізнавальних процесів починає займати мислення.

Мислення – процес узагальненого та опосередкованого відображення сутнісних характеристик, причинно – наслідкових зв'язків між явищами навколишньої дійсності за допомогою вербалізації. Основна лінія розвитку мислення – перехід від наочно – дієвого до наочно – образного та наприкінці періоду до словесного мислення. Словесно – логічні операції визначають змістовну характеристику інтелектуальної діяльності[51].

Дітей старшого дошкільного віку відрізняє планомірність аналізу, диференційованість узагальнень, здатність до абстрагування та узагальнення. Особливості розвитку мислення у період дошкільного дитинства проявляються у переході від наочного рівня розумової діяльності до абстрактно – логічного, від конкретного до проблемного, що відбивається у гнучкості, самостійності та продуктивності мислення[4].

Структура мисленнєвої діяльності в дітей віком старшого дошкільного віку містить такі компоненти:

- 1) Мотиваційний компонент, що виявляється у різних видах активності.
- 2) Регуляційний компонент, що виявляється у вмінні планувати, програмувати та контролювати психічну діяльність.

3) Операційний компонент, тобто наявність сформованих операцій аналізу та синтезу.

Розвиток мислення позитивно впливає на розвиток смислової сторони мовної діяльності дошкільника[9]. Мовна діяльність удосконалюється у кількісному та якісному відношенні. У старшому дошкільному віці настає новий етап освоєння мови:

- мова із ситуативної стає контекстною;
- розвивається регулююча функція мови, яка допомагає регулювати діяльність та поведінку;
- складаються плануюча та інструктивні функції мови, що виявляються спочатку в ігровій, а потім і у навчальній діяльності;
- удосконалюється звукова сторона мовленнєвої діяльності: долаються дефекти звуковимови, дитина розрізняє подібні звуки на слух і у своїй промові, відбувається оволодіння звуковим аналізом слів;
- удосконалюється смислова сторона мовної діяльності: збагачується словниковий запас, з'являється лексична варіативність, формується складність мови, діти опановують монолог.

До активного словника дітей даного періоду розвитку входять 2500 – 3000 слів. У мову дитини все активніше включаються прикметники, прислівники, іменники з узагальненим значенням (тварини, одяг, транспорт та інших).

Розвиток промови був із розвитком словесно – логічних операцій. Діти старшого дошкільного віку набувають значного запасу похідних слів. На основі розуміння та активного використання цього словникового запасу формується здатність до узагальнення, класифікації предметів, що позначаються іменниками: тварини поділяються на диких та домашніх, птиці – на зимуючих та перелітних[47].

Поступове зростання складу мови дитини є наслідком розширення життєвого досвіду, ускладненням його діяльності та спілкування з

дорослими. У міру розвитку лексико– граматичного ладу мови стають можливими такі інтелектуальні операції, як порівняння, узагальнення, класифікація[25].

Саме у дошкільному віці складаються три функції мови, які мають важливе значення у формуванні інтелекту:

1. *Комунікативна*. Впливає на інтелектуальний та емоційний розвиток дітей. У процесі спілкування дитина засвоює нові поняття.

2. *Пізнавальна*. Грає велику роль розвитку сприйняття, надаючи сенсорним функціям пошуковий характер, у розвитку вербальної пам'яті, що важливо формування узагальненого мислення.

3. *Регулююча*. Формування цієї функції мови пов'язані з розвитком можливостей планування інтелектуальної діяльності.

Головною особливістю даного періоду розвитку є вдосконалення мовної функції у процесі вербальної взаємодії, абстрактної від конкретної ситуації, що зумовлює появу складних мовних форм[41].

Сприйняття– цілеспрямований та активний інтелектуальний процес формування образів навколишнього світу. На думку А. В. Запорожця, період дошкільного дитинства найбільш чутливий для розвитку сприйняття, оскільки під впливом продуктивної творчої діяльності у дитини складаються складні види перцептивних та інтелектуальних дій щодо аналізу сприйманих об'єктів[16]. Сприйняття дітей стає осмисленим та диференційованим. У процесі сприйняття старших дошкільнят посилюється роль зорового порівняння, переробка вербального матеріалу. Адекватне сприйняття сенсорних подій має вирішальне значення у розвиток операцій розумової діяльності.

Сприйняття стає осмисленим, інтелектуальним процесом, дозволяє глибше проникнути в навколишнє та пізнати складніші сторони дійсності. Від сприйняття дитини насамперед залежить розвиток пам'яті, головним видом якої у дошкільному віці є образна[5].

Пам'ять – психічний пізнавальний процес, що полягає у відображенні особистого досвіду, що склався в залежності від соціального оточення.

Спочатку пам'ять має мимовільний характер, оскільки ступінь запам'ятовування залежить від установки наочних зв'язків, виходячи з особливостей особистого досвіду дитини.

Розвиток пам'яті в дошкільному віці характеризується поступовим переходом від мимовільного до довільного запам'ятовування, яке полягає у формуванні регулятивних компонентів психічної діяльності та прийомах запам'ятовування вербального матеріалу відповідно до операцій розумової діяльності[38].

У дошкільному віці розвивається словесна пам'ять у процесі активного освоєння мови; виникає довільна пам'ять, пов'язана зі зростанням регулюючої ролі мови, появою довільних механізмів поведінки та діяльності.

Істотні зміни спостерігаються у якісно– кількісних характеристиках уваги. Увага – це форма організації пізнавальної діяльності, спрямованої на обраний об'єкт. Залежно від характеру психічної регуляції виділяють мимовільну та довільну увагу. Рівень уваги визначається комплексом основних характеристик уваги: обсяг, концентрація, перемикання та розподіл; протилежні до уваги стану – відволікання, нестійкість[69].

Характерною особливістю уваги дітей дошкільного віку є домінування мимовільності, низької зосередженості та концентрації на зовнішніх об'єктах вербального плану. У старшому дошкільному віці йде процес удосконалення уваги: значно зростає обсяг та стійкість, з'являються елементи довільності.

Говорячи про розвиток уваги дітей старшого дошкільного віку, слід зазначити, що зміни стосуються всіх його властивостей: обсяг (здатність одночасно зосереджуватися на сприйнятті 3 – 4 об'єктів); розподіл (у зв'язку з автоматизацією дитини); стійкість (здатність утримувати увагу одному об'єкті 10 – 15 хвилин). Розвиток довільної уваги старшого дошкільника пов'язане з розвитком усіх сторін мовленнєвої діяльності, розумінням

значення майбутньої діяльності, усвідомленням її мети, появою довільної поведінки[12].

Уяву дітей старшого дошкільного віку– це психічний пізнавальний процес, що полягає у створенні нових оригінальних образів шляхом переробки сприйманого матеріалу на основі індивідуального досвіду. Розвиток дитячої уяви пов'язується з ускладненням сюжетно – рольової гри, що зумовлює перехід від репродуктивної до творчої уяви, від мимовільної до довільної уяви. Уява починає виконувати дві основні функції: захисну, пов'язану з формуванням практичних навичок пізнання навколишнього світу, і пізнавальну, що дозволяє вирішити проблемну ситуацію і регулює психічний стан шляхом створення уявної ситуації, абстрактної від реальності[53].

Уява зазнає якісних змін, набуваючи довільного характеру, що передбачає планування та програмування діяльності.

У період дошкільного дитинства відбувається істотна розбудова пізнавальних процесів. Розвиток сприйняття характеризується формуванням перцептивно – інтелектуальних процесів. Діти старшого дошкільного віку освоюють фонетику, їх словниковий запас становить 5 – 6 тисяч слів, що дозволяє оволодіти складними формами мовної діяльності. Домінує наочно– образне мислення, відбувається поступовий перехід до абстрактно – логічного рівня мисленнєвої діяльності. Отже, старший дошкільний вік є період інтенсивного розвитку процесів пізнавальної діяльності[29].

Особливу роль психологічному розвитку дітей старшого дошкільного віку займають емоції, розвиток емоційно – особистісної сфери.

Емоції– особливий клас суб'єктивних психологічних станів, що відображаються у формі безпосередніх переживань стосовно навколишнього світу та людей.

До класу емоцій відносяться настрої, почуття, афекти, стреси. Вони включені у всі психічні процеси та стани людини. Емоції можна

охарактеризувати декількома особливо показовими відмітними ознаками: модальністю, динамічністю, полярністю[34].

Основу емоційної сфери становлять безпосередньо емоції, почуття, потреби. Емоції виконують захисну, креативну та когнітивну функції, таким чином переводячи зовнішній вплив у пізнавальну – особистісну сенс. У структурі емоційної сфери необхідно виділити сенсорну систему, яка забезпечує взаємодію особистості з навколишнім світом через зорове, слухове, кінестетичне сприйняття. З віком дитини відбувається послідовне ускладнення емоційних механізмів, що становлять замкнуту структуру. Можна виділити кілька ступенів ускладнення емоційного розвитку – емоційні реагування, диференціація та регуляція.

У дошкільний період відбувається становлення здатності дітей до довільної регуляції емоцій, яка у порівнянні з рухом ще менш розвинена: їм важко приховати радість, прикрість, здивування, придушити страх та тривогу. Поки що емоції дітей ще безпосередні, не підпорядковані тиску соціального оточення – найзручніший час вчити розуміти їх, приймати та повноцінно висловлювати. Дошкільний період є сензитивним у розвиток здатності дітей до довільної регуляції емоцій. Для цього дитині необхідно навчитися довільно звертати увагу на емоційні відчуття; розрізняти та порівнювати емоційні відчуття; відтворювати емоції за заданим зразком або довільно; використовувати паралінгвістичні засоби активації емоцій[46].

Активация довільних емоцій відбувається у процесі психомоторного та комунікативного розвитку. Дитина вчиться регулювати своє спілкування, взаємодії групи шляхом встановлення емоційних контактів, що є вихідною основою розвитку емоційного контролю особистості. Емоційне самопочуття – фактор розвитку особистості, що визначає ставлення до діяльності. Емоційна сфера допомагає внутрішньому регулюванню поведінки через переживання позитивних чи негативних емоцій[58].

Зміни в емоційній сфері пов'язані з розвитком пізнавальної діяльності, а включення мови в емоційні процеси забезпечує їхню інтелектуалізацію,

вони стають усвідомленими. Розвиток інтелектуальних почуттів пов'язані з становленням пізнавальної діяльності. Можливість початку складної опосередкованої діяльності виникає у міру розвитку емоційно – вольової сфери.

Саме в цей період має відбутися перебудова мотивації поведінки, що проявляється у можливості підпорядкувати інтереси та емоції у навчальній діяльності, так і відбувається у період досягнення певного рівня зрілості емоційно– вольового середовища[71].

Це призводить до формування здатності критично ставитися до своєї діяльності, розробляти внутрішній план дій та цілеспрямований контроль[4]. Таким чином, формування емоційної регуляції є важливим фактором у розвитку та побудові психічної діяльності.

Діти старшого дошкільного віку вміють розуміти та розрізняти чужі емоційні стани, співпереживаючи відповідати адекватними почуттями.

У дітей більше, ніж у дорослих, розвинена інтуїтивна здатність вловлювати чужий емоційний стан, тому важливо в даний період розвитку акцентувати увагу на формуванні у дитини здатності до емпатії, активізацію товарищескості, регулювання емоційного стану дітей[19].

Наступним ступенем удосконалення емоційного регулювання буде розвиток у дитини навичок довільної поведінки. У старших дошкільнят активно формуються морально-етичні чи особистісні категорії. Ними розрізняються поняття «хороший– поганий», «добро– зло», «красивий– некрасивий», «правда– неправда». Досить добре ними розуміються норми та правила поведінки, але не завжди ще достатньо емоційне регулювання.

Діти безпосередньо висловлюють власні почуття, їхній настрій залежить від конкретних ситуацій, а вираз настільки різнополярний, що емоції легко впізнати за мімікою, модальністю та виразністю.

Період дошкільного дитинства можна назвати періодом афективних переживань, оскільки емоції мають нестійкий характер[37]. Умовно можна

виділити три найбільш виражені групи про «важких дітей», які мають проблеми в емоційній сфері:

1. Агресивні діти. Неврівноважені, у конфліктних ситуаціях емоції висловлюють дуже бурхливо, що проявляється у афективному поведінці, вкладених у однолітків.

2. Емоційно розгальмовані діти. На всі реагують дуже швидко. Емоції виявляються в міміці, рухах, перемиканнях від позитивного до негативного емоційного стану, що порушує цілеспрямованість та довільність діяльності та поведінки.

3. Емоційно загальмовані діти. Замкнені, боязкі, вразливі, уникають спілкування, переживають свої емоційні проблеми на самоті. Їх характеризує невиразність, «бідність» емоційних реакцій.

Особистість починає складатися у дошкільному дитинстві. У дітей старшого дошкільного віку виникають досить стійкі психологічні характеристики, що визначають події та вчинки, які дозволяють відстежити становлення довільності поведінки[26].

Зміст поняття «особистість» у вітчизняній психології заснований на принципі, сформульованому Л.С. Виготським: принцип єдності афекту та інтелекту. Цілісна структура особистості визначається спрямованістю та активністю, характеризуючи будову мотиваційної сфери людини.

Розвиток дитині включає дві сторони. Одна з них полягає в тому, що дитина поступово починає розуміти своє місце в навколишньому світі. Інша сторона – розвиток почуттів та волі. Вони забезпечують підпорядкування мотивів, стійкість поведінки[52].

У дошкільнят розвиток особистості простежується у формуванні самосвідомості, що складається з знань дитини про себе, своєму місці в реальному житті та здатності оцінити власні вчинки, дії в порівнянні з іншими. У старшому дошкільному віці утворюється критичність мислення, складається адекватна диференційована самооцінка[12].

У період дошкільного дитинства відбуваються суттєві зміни у особистісному розвитку, що відбивається:

- у розбудові змотиваційного боку психічної діяльності, що виявляється у перевазі пізнавальних та соціальних мотивів.
- у формуванні соціальної позиції, навичок саморегуляції та довільності.
- у формуванні самостійності у практичній та пізнавальній діяльності.
- у здатності адаптації до умов, що змінюються.

Про розвиток особистості дитини ми судимо щодо змін у всій структурі психічної діяльності, зміни провідної діяльності, зміни активності появи основних новоутворень особистості.

Розвиток дитини та її особи, за Л.С. Виготському, йде по лінії усвідомленості та довільності у процесі взаємодії дитини з дорослими та з однолітками[58].

Так, особистість розумілася Л.С. Виготським як усвідомлення себе та стосунків до себе як до фізичної, духовної та суспільної істоти.

Базисні характеристики особистості удошкільному дитинстві складаються одночасно і перебувають у постійному зміні. На кожному етапі вони мають свою специфіку та вимагають створення особливих умов для повноцінного розвитку. За відсутності своєчасного виникнення новоутворень особистості в дитини можуть у подальшому її житті з'явитися серйозні деформації у поведінці[39].

Основними психологічними новоутвореннями особистості дітей старшого дошкільного віку є:

1. Довільність— управління своєю поведінкою відповідно до певних уявлень, правил, норм, одна з форм вольової поведінки, нова якісна характеристика саморегуляції поведінки та діяльності дитини.

2. Підпорядкування мотивів. У діяльності дитини виникає вміння виділяти основний мотив і підпорядковувати цілу систему дій, домінування мотивів досягнення успіху над зовнішніми ситуативними мотивами.

3. Самостійність— якість особистості, своєрідна форма її активності, що відображає актуальний рівень розвитку дитини. Вона забезпечує незалежну постановку та вирішення проблем, що виникають перед дитиною у повсякденній поведінці та діяльності.

4. Креативність— здатність до творчості. До показників креативності відносяться: оригінальність, варіативність, гнучкість мислення. Розвиток креативності залежить від рівня розвитку когнітивної сфери (сприйняття, мислення, пам'яті, уяви), довільності діяльності та поведінки, а також поінформованості дитини у навколишній дійсності.

5. Зміни у самосвідомості та адекватна самооцінка. Самосвідомість – інтегральне утворення особистості, результат розвитку самостійності, ініціативності, довільності. У дітей у період дошкільного дитинства проявляється здатність до конструктивних взаємодій з оточуючими, що призводить до появи адекватної самооцінки та усвідомлення свого місця в навколишньому світі по відношенню до однолітків та реальної дійсності[64].

Вік 6 – 7 років є вирішальним у процесі становлення особистості. У старшому дошкільному віці йде інтенсивна ампліфікація базових складових психічного розвитку, у процесі якої складається провідне особистісне освіту – дитяча компетентність. Дошкільний вік – період удосконалення, розвитку особистісних новоутворень, які за період дошкільного віку збагачуються індивідуальними параметрами[9].

Супідпорядкування мотивів призводить до оволодіння дітьми новими мотивами діяльності, з'являються домінуючі ціннісні установки, змінюється характер взаємовідносин з однолітками та дорослими. Дитина здатна оцінити себе стосовно навколишнього світу відповідно до норм і правил суспільства. Розвиненими особистісними новоутвореннями дітей старшого дошкільного віку є довільність, креативність, дитяча компетентність, становлення моральної позиції та виникнення узагальнено– інтелектуального переживання[15].

Таким чином, можна виділити основні напрямки емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку: ускладнення емоційних проявів та їх регулювання у діяльності та поведінці; формування моральних та соціальних емоцій, відбувається становлення емоційного тла психічного розвитку дітей; діти опановують навички емоційної регуляції, що дозволяє їм стримувати різкі висловлювання і перепадів настрою.

1.3 Структура готовності до навчання у школі дітей дошкільного віку

Майже всі діти п'яти–семирічного віку готові до навчання, хочуть іти до школи. У багатьох дошкільнят, однак переважає зовнішня мотивація: «В мене буде портфель», «Я піду з букетом квітів» та ін. Саме в цьому прагненні закорінені можливості подолання кризи семи років, адже вступ до школи засвідчує перехід до нової суспільнозначущої та суспільнооцінюваної діяльності навчання[9].

Дуже важливо, щоб ці зміни у життєдіяльності узгоджувалися з її внутрішньою потребою.

Успішний розвиток особистості, ефективність навчання дитини багато в чому залежить від того, наскільки правильно враховується рівень підготовки її до школи[16]. Загалом, готовність дитини до навчання у школі передбачає фізіологічну, інтелектуальну, особистісну та соціально-психологічну, вольову складові.

Фізіологічна готовність до навчання дошкільнят.

Зараз висувуються підвищені вимоги до дошкільнят у системі освіти. Пояснити це можна зростанням теоретичної насиченості шкільних програм. Дошкільник має мати гарне розвинену концентрацію, реакцію. тривалий час витримувати навантаження. Тривожні тенденції панують на даний час, вони посилюються. Тривожні тенденції пов'язані з станом здоров'я дітей, рівнями розвитку рухових і фізичних і можливостей дошкільнят[35].

Зараз проводиться тільки психологічна діагностика готовності дошкільнят до школи.

Фізичне виховання дошкільнят не розглядається, як передума готовності дітей до навантажень. За допомогою вивчення фізичної готовності дошкільнят можна виявити відповідність фізичних можливостей віковим нормам, розвиток моторики, рухові можливості. Треба виокремити причини випередження або відставання в засвоєнні програми, визначити шляхи, сприяти оптимізації рухової активності. Рухова активність— частина поведінки дитини, вона є одним з показників готовності дошкільнят[18].

Рухова активність підвищує фізичну і розумову працездатність, покращує емоційний стан, зміцнює здоров'я. Здатність організму боротись з зовнішніми несприятливими умовами середовища – основна характеристика стану здоров'я. Дітей дошкільного віку розпроділяють на три групи здоров'я: основну, підготовчу і спеціальну. Школа пред'являє вимоги до дошкільника звертаючи увагу на інтелектуальний розвиток, а не на фізичну готовність. Нажаль при вступі у школу, не розглядається фізична готовність першокласника. Добрий стан здоров'я означає, що за своїм розвитком дошкільник витримає навантаження при вступі у школу[11].

Дошкільнику важко звикнути до нового режиму, інтелектуалізації, йому потрібно зберігати протягом певного часу нерухомість, контролювати поведінку. Першокласники перевтомлюються, бо їм потрібно зосереджуватись на об'єкті. До нових умов гарно розвинуті дошкільники прилаштовуються не докладаючи зусиль. Вони швидко відновлюють сили, виявляють працьовитість. Слабкі першокласники швидко перевтомлюються та виснажуються. Але всі звикають до режиму згодом, проте одним це дається легше[4].

Складності під час навчання впливають на нервову систему. Таки першокласники схильні до непослуху, конфліктів, впертості. Вони мають слабку увагу, не добре розвинену пам'ять, часто не встигають, важко сприймають матеріал без пояснень. Таким першокласникам має бути більш

чуйне ставлення. Часто батьки не розуміють потреб дошкільнят, застосовують фізичну силу і вимагають від них хороших оцінок. Упершокласників формується невпевненість у собі, низька самооцінка[26].

Дити з порушенням нервової системи запізнюються з розвитком, важливо, щоб першокласники пішли у школу пізніше. Здорові ослаблені діти – втомлюються. Спостерігається зниження працездатності. Це явище помітне на початку і в кінці навчального тижня. До кожної дитини має бути індивідуальний підхід. Необхідне перебування на свіжому повітрі, наявність режиму відпочинку, правильного харчування, Коли першокласник хворіє, то батьки починають до його краще ставитись. Але коли дитина одужує, увага до неї зникає. Вдошкільника формується почуття неповноцінності. Для посилення здоров'я дитини достатньо провести звичайні заходи перед навчанням. Це загартує дошкільнят та адаптує до умов життя. Перед початком навчання добре відпочити.

Формування психологічної готовності дитини до навчання пов'язане з фізичною. Успіх роботи можливий за взаємодією методичної, психологічної і педагогічної служб. Педагоги та батьки не переймаються фізичним розвитком дошкільника на етапі підготовки до школи. Потрібно проводити бесіди з метою забезпечення роботи про фізичну готовність дошкільнят, необхідна співпраця школи і дитсадка. Реалізація безперервної освіти в роботі між дитсадком і школою з фізичного виховання дітей є важливою. Забезпечення фізичного розвитку, збереження самоцінності, сформованість особистісних якостей є основою успішного навчання[10].

На дошкільному етапі освіти формуються ці передумови. Основним завданням роботи вчителя фізичного виховання є формування фізичної готовності.

Інтелектуальна готовність до навчання дошкільнят.

Тривалий час рівень його розвитку дитини визначали за кількістю виявлених у неї знань, обсягом її розумового інструментарію про який свідчить передусім словниковий запас. Однак таких показників недостатньо.

На думку А. Усової дошкільник мусить мати високоякісний рівень наукованості– вміння виокремити навчальне завдання та перетворити його на самостійну мету пізнавальної діяльності. Це передбачає володіння допитливістю й спостережливістю, здатністю дивуватися та шукати причини виявленої новизни.

Проте не всі дошкільники інтелектуально готові до навчання в школі, причиною чого є обмеженість їхніх інтелектуальних вражень та інтересів. Однак вони швидко виконують найпростіші навчальні завдання, якщо їх перевести в практичну площину або гру. Загалом, такі діти потребують особливої уваги педагогів[6].

Інтелектуальна готовність до навчання проявляється у ставленні дитини до навчання, вчителя, самого себе. Вступаючи до школи, дошкільник має бути готовим до інтелектуальної праці. Важлива умова готовності першокласника до праці– вміння підпорядковувати дії виконанню задачі. Недостатній *вольовий розвиток* – причина неуспішного навчання. Швидко і легко пристосуватись до вимог школи першокласники з слабкою волею не можуть. Дітям важко контролювати свої емоції та поведінку[16].

Спілкування з старшими ровесниками є провідним чинником вольового потенціалу першокласника. Вони здійснюють вплив на поведінку першокласника, виявляють її взірцем. Еталон поведінки дає змогу першокласнику бути стриманим і докладати зусиль для цього. Від здатності першокласника підтримувати стосунки «учитель– учень», сприймати ситуацію залежить успішність навчання. Першокласник не зможе зрозуміти задачу, якщо в нього буде низький рівень довільності. Дитина може перервати урок, не називати учителя на ім'я. Виконуючи правила в іграх, у першокласника формується механізм підпорядкування. Двобічною формою контролю характеризується така гра. Колективним характером характеризується процес навчання. Колективний характер передбачає співпрацю і взаємодію його учасників[19].

Дитина навчиться правилам поведінки з іншими.

Школяр повинен встановлювати з підлітками стосунки, співвідносити власні інтереси з інтересами інших першокласників. Дитина, яка не вміє з повагою ставитись до оточуючих, не дотримується правил спілкування з однолітками, не дослуховує відповіді інших учнів. Агресивним, заздрисним, конфліктним являється школяр, якій не вміє дотримуватись правил спілкування, з повагою ставиться до оточуючих [62].

Це гальмує входження в колектив, адаптацію до соціальних умов. Для школяра важливо знати критерії спілкування і їх дотримання. Ставлення до себе, розвинута самосвідомість дуже важлива складова готовності.

Самосвідомість тісно пов'язана з самооцінкою. Самооцінка є однією з основних складових самосвідомості, адже на самому початку свого життєвого шляху людина стикається з проблемою свідомості самого себе на відміну від інших людей і світу взагалі, і в процесі усвідомлення починає формуватися самооцінка.

Самооцінка – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Відносячись до ядра особистості, самооцінка є найважливішим регулятором її поведінки. Зокрема, саме від самооцінки залежать взаємини людини з оточуючими, його критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач [5].

На думку Н. Брандо, самооцінка – це:

1. Впевненість у своїй здатності думати і справлятися з життєвими задачами.

2. Впевненість у своєму праві бути щасливим, почуття гідності, право на затвердження своїх потреб і бажань і на насолоду плодами своїх зусиль [8].

Нора Ньюкомб стверджувала, що Я – концепція та самооцінка мають відмінності. Я – концепція представляє з себе набір описових уявлень про себе, а самооцінка навпаки пов'язана з винесенням суджень щодо власних якостей. Як приклад Я – концепції можна представити усвідомлення людиною того, що він є агресивним або те, що у нього зелені очі. У випадку

ж із самооцінкою, людина розглядає свої якості як хороші або погані в порівняльному плані з іншими людьми[36].

Деякі автори вважають, що самооцінка– це «продукт відображення суб'єктом інформації про себе в співвідношенні з певними цінностями та ідеалами, що існує в єдності усвідомленого і неусвідомленого, афективного і когнітивного, загального і приватного, реального і демонструючого компонентів».

А.Г. Спіркін вважає, що самооцінка– це «ставлення до себе», яке поряд з «пізнанням себе» входить в самосвідомість.

К.К. Платонов стверджує, що самооцінка – це результат самопізнання. Л.В. Бороздіна в роботі «Що таке самооцінка?» визначає самооцінку як «наявність критичної позиції індивіда по відношенню до того, чим він володіє, це не констатація наявного потенціалу, а саме його оцінка з точки зору певної системи цінностей ...» [11].

Л.В. Бороздіна зазначає, що під самооцінкою зазвичай мається на увазі оцінка себе по окремим властивостям або власних можливостей в цілому. На її думку необхідно розглядати три поняття: образ себе, самооцінка і самовідношення. Л.В.Бороздіна стверджує, що самооцінка не зводиться ні до «образу Я», ні до «самовідношення».

Самооцінка втілює критичну позицію людини по відношенню до того, чим вона володіє, самооцінка – це оцінка з точки зору певної системи цінностей, вона відповідає на питання, не те що я маю, а чого це коштує

І.С.Кон має протилежну думку, він стверджує, що синонімічне використання понять «образ Я» і «самосвідомість» або «Я– концепція» призводить до того, що самооцінка іноді цілком підміняє самосвідомість[33].

Свій погляд має І.І. Чеснокова. Вона стверджує, що самооцінка – це особливе утворення в структурі свідомості себе. Вона вказує на наявність в структурі самооцінки когнітивних аспектів, пов'язаних з оцінюванням, зіставленням власних особистісних якостей, і ціннісно– орієнтаційної складової– результату становлення особистості людини та його уявлень про

значущість тих чи інших якостей особистості, їх цінності для досягнення успіхів, їх моральної оцінки суспільством.

І.І. Чеснокова дає наступне визначення: самооцінка– це стійка інтеграція самопізнання і ставлення до себе. У структурі автор виділяє три компонента: самопізнання, самоставлення і саморегуляцію[51].

«Адекватна самооцінка забезпечує сприятливий емоційний стан, стимулює діяльність, вселяє в людину впевненість у досягненні намічених цілей».

Занадто висока і занадто низька самооцінка можуть стати джерелом конфліктів особистості. Так, занижена самооцінка безпосередньо пов'язана з рівнем домагань індивіда. У практиці зустрічаються два типи низьких самооцінок: низька самооцінка в поєднанні з низьким рівнем домагань (тотально низька самооцінка) і сполучення низької самооцінки з високим рівнем домагань[20].

У першому випадку людина схильна перебільшувати свої недоліки, а відповідно досягнення розцінювати як заслугу інших людей або відносити за рахунок простого везіння.

Другий випадок таїть в собі набагато більшу внутрішню конфліктність. Така самооцінка може свідчити про розвиток комплексу неповноцінності, про внутрішню тривожність особистості[68].

Зіткнення дуже високих домагань з низькою самооцінкою може давати дуже гострі емоційні реакції. У психології це поняття отримало назву «афект неадекватності». Люди з афектом неадекватності прагнуть у всьому бути першими (навіть коли це першість не має абсолютно ніякого значення), тому будь– яка ситуація перевірки їхньої компетентності оцінюється ними як загрозна і часто виявляється дуже складною в емоційному плані. Людина, яка має другий тип низької самооцінки, як правило, характеризується низькою оцінкою оточуючих. «Постійне заниження оцінки своєї особистості формує в ній боязкість, невіру в свої сили, замкнутість, сором'язливість». «Надмірно низька самооцінка може свідчити про розвиток комплексу

неповноцінності, стійкої невпевненості в собі, відмови від ініціативи, байдужості, самозвинувачення і тривожності»[50].

Занадто висока самооцінка приводить до того, що людина переоцінює себе і свої можливості. В результаті цього в неї виникають необґрунтовані претензії, найчастіше не підтримувані оточуючими. Маючи досвід подібного «відкидання», індивід може замкнутися в собі, озлобитися, часто це проявляється в ще більшій зарозумілості по відношенню до оточуючих. Таким чином, відбувається руйнування міжособистісних відносин і виникають зовнішні конфлікти.

А.П. Петровський стверджує: «Завищена самооцінка призводить до того, що людина схильна переоцінювати себе в ситуаціях, які не дають для цього приводу. В результаті вона нерідко стикається з протидіями оточуючих, які відкидають його претензії, озлоблюється, проявляє підозрілість, недовірливість або навмисне, зарозумілість, агресію і в кінці кінців може втратити необхідні міжособистісні контакти, замкнутися»[4].

Від людей з дуже високою самооцінкою можна почути висловлювання про те, що їх ніхто не розуміє, не можуть належним чином оцінити їх якості досягнення, при цьому може проявлятися недовірливість і підозрілість. В.І. Слободчиков відзначає, що «завищення самооцінки призводить до формування таких особливостей особистості, як самовпевненість, зарозумілість, некритичність».

С.Л. Рубінштейн під самооцінкою має на увазі головне навчання персони, що створюється в оцінках індивідуума іншими і його оцінюванні даних інших. Зарозумілість розглядається в варіанті головної текстури персони. У концепції С.Л. Рубінштейна розуміння особи вважається підсумком осягнення, з метою якого необхідне осмислення дійсної зумовленості власних хвилювань. Розуміння пов'язане з самооцінкою, що значно визначена світорозумінням, що характеризує норми бала[44].

Л.С. Виготський встановлює зарозумілість так само як загальне, тобто стійке, позаситуативне і, спільно з цим, диференційований підхід дітей до

себе. Хтось вважає, що зарозумілість опосередковує підхід дітей особисто для себе[16].

За А.В. Захарової, зарозумілість вважається «головним, ядром виховання персони, крізь призму якого, переломлюються і опосередковуються всі без винятку напрямки психологічного формування дітей, в цій кількості формування його персони і особливості».

«Склад зарозумілості показаний двома елементами: когнітивним і психологічним». Перший відображає пізнання дітей про для себе, другий– його підхід до для себе.

За погляду Г. С. Абрамової, зарозумілість– осмислення народом самого себе, власної матеріальної моці, інтелектуальних можливостей, дій, тим і повніше власної дії, власні взаємини до оточуючих, до інших народів і особисто до себе[22].

Г.С. Абрамова вважає оцінку собі в повному єдиною самооцінкою, а оцінку досягнень в одиничних типах роботи – частковою. Крім цього акцентує важливу (в такому випадку, то, що раніше завойовано) і можливу (в такому випадку, в те що здатний) зарозумілість. Згідно з погляду творця зарозумілість, можливо, поділити в відповідну і в неповну, тобто належну і неузгоджену справжнім досягненням і можливим здібностям індивідуума.

За А.Н. Леонтьєвим зарозумілість вважається однією із значних обставин, внаслідок чого людина робиться персоною.

Л.В. Бороздіна близькою самооцінкою вважає присутність небезпечної думки індивідуума, а безпосередньо його аналіз, зарозумілість вважається незалежним компонентом текстури самосвідомості[27].

Виділяють різні типи зарозумілості. Зарозумілість здатна бути стабільною і неміцною, відповідною та неповною, а неповнув свою чергу розділяють в підвищену і применшену.

Стійкість зарозумілості залежить від успіху або провалу в роботі з навколишніх людей. Стабільна зарозумілість не змінюється у особи в зв'язку з умовами, а мінлива піддається впливу поглядів оточуючих людей.

Дитина старшого дошкільного віку дає оцінку собі окремо від інших. Вивчення себе і власних здібностей відбувається в базі свого фактичного досвіду і за допомогою взаємодії з ровесниками і старшими. Хлопці з підвищеною або з заниженою самооцінкою дуже помітно приймають оцінку і вплив старшого[5].

В іноземній психології зарозумілість оцінюють в текстурі «Концепції», що обумовлюється так само як комплекс всіх поглядів індивідуума про себе, що належить до їх оцінки.

Згідно з поглядом З. Фрейда зарозумілість формується під тиском інциденту серед внутрішніх спонукань і зовнішніх замовлень, в міць подібного безперервного інциденту, відповідна зарозумілість нездійсненна [24].

Неофрейдисти вважали, що індивідуум надсилається в своїй поведінці непеєднуване з її головними темами умовами громадської сфери і з цієї причини не здатна, створювати відповідні оцінюючі пропозиції про найбільше для себе.

К. Хорні виставила думку про сенс, що володіє з метою розвитку персони відповідності серед «справжнім Я» і «ідеалізованим Я», Г. Саллівен стежив вплив різного роду передчасних персоніфікацій (чуттєво інтенсивних фігур для себе та інших людях) в розвиток вдачі.

Біхевіористи досліджують зарозумілість з місця зору концепції навчання. Вони аналізують зарозумілість так само як обґрунтовують умову впливу. Хтось встановлює зарозумілість, так само як єдиний із частин стабілізуючої дії, великий діапазон дії особи регулюється з підтримкою взаємодій зарозумілості, які висловлюються в фігурі достатку собою, гордині власними успіху, а крім того незадоволеності собою і самокритики[30]. Зарозумілість оцінюють так само як підсумок взаємодії індивідуума і категорії: «Людина дає оцінку і приймає себе відповідно до цих даних і цінностям, які пояснюють йому інші».

Самооцінка містить в собі здатність дати оцінку власнім потужності здатності, кохана дає можливість люду «притосовувати» власні потужності до завдань і умов навколишньої сфери і відповідно до цього самостійно встановлювати перед собою конкретні місії. «Зарозумілість передбачає собою стадію у формуванні самосвідомості, посилом якою вважається осмислення народом самого себе, власної матеріальної потужності, інтелектуальних можливостей, дій, тим і повніше власної дії, власної взаємини до навколишнього, до інших народів, особисто для себе, а крім того і оцінює підхід до них»[25].

Розвиток зарозумілість відбувається в період усього життя особи, і «безпосередньо орієнтири з метою зарозумілість, покладені в ранньому віці, утримують самі собі на протязі всього життя особи, і відступитися з їх вельми складно»[43].

Розвиток самосвідомості відбувається в різних видах діяльності. Дорослий організує на ранніх етапах, допомагає дитині оволодіти засобами усвідомлення себе і самооцінювання. У старшому дошкільному віці головну роль у формуванні самооцінки має гра. Виконання ролей дитиною у грі дає дітям старшого дошкільного віку можливість узгодити свої дії з однолітками, так само розвиває здатність до співпереживання і формує колективістські якості. У грі дитина задовольняє потребу у визнанні, а так само здійснюється самопізнання. Гра – це школа соціальних відносин, в якій моделюються форми поведінки дошкільників[48].

Позитивна самооцінка заснована на самоповазі, відчуття власної цінності і позитивного ставлення до всього. Негативна самооцінка навпаки, висловлює неприйняття себе, самозаперечення, негативне ставлення до своєї особистості, і особливо значна роль тут відводиться грі, адже гра виконує головні функції в процесі формування самооцінки.

Ми розгляне основні функції гри, виділені С.А. Шмаковим:

1. Соціокультурна функція: гра це засіб соціалізації дитини, що включає в себе соціально – контрольовані процеси спрямовані на вплив

становлення особистості, засвоєння дітьми знань, духовних цінностей і норм, властивих суспільству або конкретної соціальної спільності[8]. Процес соціалізації включає всю сукупність суспільних відносин.

2. Діагностична функція: гра на відміну від інших видів діяльності прогностична, так як дитина в грі поводить себе на максимальності проявів (фізичні сили, інтелект, творчість), а гра виступає «полем самовираження» дитини. Дитина в грі перевіряє свої сили і можливості у вільних діях, самовиражаючись. Гра спонукає її до самопізнання і одночасно створює умови внутрішньої активності особистості.

3. Комунікативна функція: вступаючи в гру колективу (групи, команди), дитина бере на себе ряд моральних зобов'язань перед партнерами, гра вводить дитину в реальний контекст, найскладніших людських відносин. У грі діти сходяться швидко, і будь – який її учасник інтегрує досвід, отриманий від інших гравців. Гра включає в себе спілкування, а спілкування в свою чергу включає в себе норми поведінки такі як: незалежність, взаєморозуміння і здатність самому приймати рішення, поступки і емоційну контактність. Бажання діяти спільно і бути рівним серед однолітків[3].

4. Розважальна функція: розважити означає, зробити приємність, задовольнити прагнення дитини до будь – яких потреб, опосередковано придбаним індивідуальним досвідом; надихнути дитину, пробудити у нього інтерес до чого – небудь. Розвага в грі – це пошук. Гра володіє магією, здатної давати їжу фантазії, виводить на розважальність.

5. Функція самореалізації: одна з основних функцій гри. Для дитини гра важлива як сфера реалізації себе як людини, як особистості.

Для дитини важливий сам процес гри, а не її результат, процес гри є простором самореалізації, це змодельований простір для самореалізації особистості[51].

Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити висновок про те, що існує безліч варіантів визначення самооцінки і її формування, але всі автори єдині в тому, що самооцінка є важливою ланкою у формуванні та

розвитку особистості. У дослідженні під терміном «самооцінка» розуміється відображення знань про себе, міра задоволення собою.

Інтелектуальний розвиток відкриває подальші щаблі в дозріванні першокласника[70].

Школяр має знати назву міста, свою адресу, імена рідних, ким і де вони працюють, добре орієнтуватися, знати пори року, місяці, дні тижня; розрізняти види квітів, дерев, тварин. Першокласникзабов'язан орієнтуватися в часі. Спостерігаючи події життя,школяр знаходить зв'язки.Діти вчаться робити висновки, підсумовувати.Першачки не володіють знаннями, і батьки вважають що навчання тут не потрібно. Буваєпершокласникволодіє великою кількістю знань, але не включає загальну картину, знання поверхневі, не систематизовані. Знання про навколишнє середовище мають формуватися під наглядом, структурно[11].

Першачки вміють мислити, але вони користуються образним мисленням. Основа образного мислення – моделі, схеми, реальні дії з предметами, креслення. Певні вміння повинні бутисформовані у першокласників. для того щоб бути інтелектуально готовими до навчання.Здатність шукати нових властивостей, причину схожостіівідмінності вимагається від першачка, для того щоб бути інтелектуально готовими до навчання.Повинна бути розвинена у школяра мова. Першокласник повинн зв'язно передавати почуте, ясно висловлювати думки, кого зустрів на святі, на прогулянці. Школяр повинн передавати за планом розповідь, виділяти головне в оповіданні. Першокласник повинн бажати дізнатися нове, у нього повиннбути вихований інтерес до явищ життя, нових фактів. Психічніпроцеси повинні бути розвинені. Школяр повиннен зосередити увагу на різній роботі. Розвиток мислення, сприйняття, пам'яті дозволяє школяру виділяти особливості, робити висновки, спостерігати явища і предмети, міркувати.

До шести– семи років малюк говорить багато, але мова – ситуативна. Школяри не ускладнюються повним описом, обходяться обривками. До

школи у першокласника повинні бути розвинені такі властивості уваги, як зосередження і переключення[12].

Певний розвиток пізнавальних процесів являє собою інтелектуальну готовність до навчання. В запасі знань, визначеному кругозорі, розумінні закономірностей полягає інтелектуальна готовність до навчання.

Підготовка дитини до школи передбачає формування у неї готовності до прийняття нової соціальної ролі школяра, що виражається у серйозному ставленні до школи, до навчальної діяльності та вчителя[43].

Як правило, старші дошкільнята відчувають великий потяг до школи. Часто їх приваблює зовнішній аспект шкільного життя. Але це не найголовніший мотив. Більшість і них прагне учитися. До учіння вони ставляться як до дуже серйозного завдання («навчуся писати», «навчуся читати»). Якщо дошкільник не готовий прийняти соціальну позицію школяра, то навіть за наявності необхідних умінь і навичок, високого рівня інтелектуального розвитку йому буде важко адаптуватися до шкільного життя. Є діти, які взагалі не хочуть іти до школи. Причиною такого ставлення, як правило, є помилкове виховання дошкільників[37].

Виникнення позитивного ставлення дитини до школи часто пов'язане зі способом подання дорослими інформації про неї. Важливо, щоб відомості, які діти отримують зі слів дорослих про школу, були не тільки зрозумілими, а й доступними для усвідомлення ними. Особистісна та соціально – психологічна готовність до школи передбачає сформованість у дітей навиків спілкування і взаємодії з ровесниками й дорослими[4].

Під кінець дошкільного віку в дошкільника вже сформовані основні елементи вольові дії –внутрішньовольові зусилля, необхідні для виконання певної діяльності. Дошкільник здатен поставити мету, прийняти рішення, окреслити план дій, виконати його, виявити зусилля для подолання перешкод, оцінити результат своєї дії. За твердженням психологів, які досліджували волю у дітей, у дошкільному віці вони успішніше досягають

мети за наявності ігрових мотивацій, коли їх поведінку оцінюють однолітки (командна гра).

Про *вольову готовність* дошкільників свідчать високий рівень довільності їхніх рухів і поведінки. Довільність рухів виявляється у письмі, правильному використанні навчального приладдя, підтриманні порядку на письмовому столі, парті, у портфелі. Довільність поведінки у навмисному заучуванні віршів, можливості побороти певне бажання, відмовитися від гри заради іншої справи наприклад допомогти матері. Здатність підкорити свою поведінку поставленій меті має важливе значення для майбутнього школяра[52]. Вольова готовність передбачає здатність стримувати свої імпульсивні дії, зосереджуватися на виконуваному завданні, слуханні мови старшого тощо.

Актуальною лишається проблема структурних складників та критеріїв психологічної готовності дитини до шкільного навчання. Так, на основі теоретичного аналізу поглядів І.Д. Бежа, Л.І. Божович, Л.А. Венгер, Б.С. Волкова, Н.В. Волкової, Н.І. Гуткіної, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, С.Д. Забрамної, А.І. Запорожця, Р.С. Немова, Н.В. Нижегородцева, Л.Г. Парамоновой, Н.Г. Салміної, А.А. Харченко, В.Д. Шадрікова, О.А. Шварцман та інших, щодо психологічної готовності дитини до шкільного навчання можна визначити нормативні критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання, систематизувавши їх відповідно до виділених базових складників психологічної готовності[17].

Мотивація— найвагоміший показник шкільної готовності. Мотивація проявляється у бажанні дізнаватись нове, засвоювати нові знання, навчатися, схильності до вимог дорослих. У мотиваційній сфері відбуваються помітні зміни. В кінці старшого дошкільного віку формується субординація. Зміна умов у розвитку школяра характеризується переходом від одного етапу розвитку до іншого. У школяра формується система зв'язку з соціальною дійсністю і навколишнім середовищем. Зміни впливають на зміну пріоритетів та перебудову психічних процесів.

Сприймання— провідний психічний процес. Школяр— частина соціальних відносин, де панують нові вимоги. Вміння дотримуватись правил, необхідність знаходити контакт, потребашколяра в спілкуванні включає в себе соціальна готовність. Показники соціальної готовності: навички співробітництва, вольова поведінка, уміння підкорятись, швидко адаптовуватись, слухати дорослих, бажання отримувати знання; знаходити спільну мову; доводити розпочату роботу, самостійно приймати рішення [18].

Без сформованої соціальної позиції першачку важко навіть якщо він гарне інтелектуально розвинений. Соціальні навички необхідні в шкільному навчанні. Соціальні навички допомагаютьшколяру встановлювати контакти, навчитись. Треба створити таку обстановку, щоб першачок хотів до школи[14].

Так, у психологічній готовності до шкільного навчання можна виділити такі базові складники: інтелектуальна готовність (пізнавальні процеси, сенсомоторні навички, здатність до наочності); особистісна готовність (мотивація, воля, емоції, спрямованість особистості, самосвідомість); соціальна готовність (комунікативна та соціальна компетентність).

Висновки до першого розділу

Від народження до вступу ушколу дитина долає ряд важливих етапів: новонародженість, немовля, раннє дитинство, дошкільний вік. Кожному з них властиві специфічні ситуації розвитку, певна провідна діяльність, новоутворення і досягнення у психічному та особистісному розвитку, особливикризи і поєднання процесів дозрівання й розвитку. Отже, результатом підготовки дітей дошкільного віку до навчання в школі — є психологічна готовність, яка охоплює компоненти, що забезпечують успішну адаптацію до умов і вимог школи (мотиваційну готовність, емоційно —

вольову готовність, розумову, психологічну готовність до спілкування та спільної діяльності) та аспекти зрілості (розумової, соціальної, емоційної).

На формування психологічної готовності до навчання безумовно впливають вихователі, психологи дитячих закладів та сім'я, які постійно повинні взаємодіяти.

Загалом, психологічна готовність є цілісним станом психіки дитини, що забезпечує успішне прийняття нею системи вимог школи і вчителя, успішне оволодіння новою для неї діяльністю та новими соціальними ролями.

Готовність до школи визначається соціальною та емоційною зрілістю дитини. Вона виражається в умінні контактувати з іншими людьми (дітьми та дорослими), дотримуватись прийнятих у суспільстві правил поведінки, уміти грати в ігри за правилами, самому їх дотримуватись і стежити за їх дотриманням іншими учасниками.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Методичне забезпечення вивчення проблеми дослідження сформованості психологічної готовності до шкільного навчання

Експериментальна частина дослідження була організована на базістаршої групи ДНЗ № 48. Дослідженням було охоплено 25 дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження : вивчити рівень інтелектуальної, соціальної та емоційної готовності до навчання у школі дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

- провести серію спостережень та тестувань дітей старшої групи ДНЗ №48;
- проаналізувати отримані емпіричні дані;
- зробити узагальнення й висновки.

Психодіагностичний інструментарій: методика Керна – Йірасика.

Методи дослідження: Для одержання повноцінних і достовірних результатів використалися методи: спостереження, тестування дітей, кількісний й якісний аналіз отриманих даних.

Об’єкт дослідження: психічний розвиток дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: психологічна готовність дітей до школи.

Тест виявляє загальний рівень розвитку мислення, рівень психічного розвитку, вміння слухати, виконувати завдання за зразком, довільність психічної діяльності.

Тест складається з трьох частин:

- тест “Малюнок людини” (чоловічої фігури);
- копіювання фрази з письмових букв;
- змальовування точок.

Тест «Малюнок людини»(Додаток В)

Оцінювання

1 бал: намальована чоловіча постать (елементи чоловічого одягу), є голова, тулуб, кінцівки; голова з тулубом з'єднується шиєю, вона не може бути більшою за тулуб; голова менша за тулуб, на голові– волосся, можливий головний убір, вуха; на обличчі – очі, ніс, рот; руки мають кисті з п'ятьма пальцями; ноги відігнуті(тобто є ступня або черевик); фігура намальована синтетичним способом (контур цільний, ноги і руки ніби ростуть з тулуба, а не прикріплені до нього).

2 бали: виконання всіх вимог, крім синтетичного способу малювання, або якщо присутній синтетичний спосіб, але не намальовані 3 деталі: шия, волосся, пальці; обличчя повністю є промальованим.

3 бали: фігура має голову, тулуб, кінцівки (руки і ноги намальовані двома лініями); можуть бути відсутніми: шия, вуха, волосся, одяг, пальці на руках, ступні на ногах.

4 бали: примітивний малюнок з головою і тулубом, руки і ноги не промальовані, можуть бути у вигляді однієї лінії.

5 балів: відсутність чіткого зображення тулуба, немає кінцівок; каракулі.

Копіювання фрази з письмових букв

Оцінювання

1 бал: добре і повністю скопійований зразок; букви можуть бути трохи більшими ніж у зразку, але не в два рази; перша літера – велика; фраза складається з трьох слів, їх розташування на аркуші горизонтальне (можливо невелике відхилення від горизонталі).

2 бали: зразок скопійовано розбірливо; розмір букв і горизонтальне положення не враховується (літери можуть бути більші, рядок може йти вгору або вниз).

3 бали: напис розбитий на три частини, можна зрозуміти хоча б чотири літери.

4 бали: зі зразком збігаються хоча б дві літери, розрізняється рядок.

5 балів: нерозбірливі каракулі, черкання.

Змальовування точок

Оцінювання

1 бал: точне копіювання зразка, допускаються невеликі відхилення від рядка або стовпця, зменшення малюнка, неприпустиме збільшення.

2 бали: кількість і розташування точок відповідають зразку, допускається відхилення до трьох точок на половину відстані між ними; точки можуть бути замінені кружечками.

3 бали: малюнок у цілому відповідає зразку, по висоті або ширині не перевищує його більше, ніж у два рази; число точок може не відповідати зразку, але їх не повинно бути більше двадцятиі менше семи; допустимо розворот малюнка навіть на стовісімдесят градусів.

4 бали: малюнок складається з точок, але не відповідає зразку.

5 балів: каракулі, черкання.

Після оцінки кожного завдання всі бали сумуються. Якщо дитина набрала в сумі за всіма трьома завданнями:

3 – 6 балів – у неї високий рівень готовності до школи;

7 – 12 балів – середній рівень;

13 – 15 балів – низький рівень готовності, дитина потребує додаткового обстеження інтелекту та психічного розвитку.

Після того, як субтести будуть виконані, психолог збирає бланки та проводить за результатами тестування первинне угруповання бланків, відбираючи для цього спочатку дітей із дуже слабким, слабким, а потім із середнім та сильним рівнем готовності до шкільного навчання.

Отримані результати дуже добре характеризують дитину з боку загального психічного розвитку, розвитку моторики, вміння виконувати задані зразки, тобто, іншими словами, характеризують довільність психічної діяльності.

Для того, щоб отримати відомості про розвиток розумових операцій, був запропонований ще опитувальник Йірасика.

Методика дослідження словесно-логічного мислення

Визначення понять, пояснення причин, виявлення подібності й розходжень об'єктів – це операції мислення, оцінюючи які ми можемо судити про ступінь розвиненості в дитини інтелектуальних процесів. Дані особливості мислення встановлюються по правильності відповідей[10].

Дитина відповідає на питання:

1. Яка із тварин більша – кінь або собака?

Кінь = 0 балів, неправильна відповідь = – 5 балів.

2. Ранком люди снідають. А ввечері?

Обідаємо. Ми їмо суп, м'ясо = 0 балів. Вечеряємо, спимо та інші помилкові відповіді = – 3 бали.

3. Удень на вулиці світло, а вночі?

Темно = 0 балів, неправильна відповідь = – 4 бали.

4. Небо блакитне, а трава?

Зелена = 0 балів, неправильна відповідь = – 4 бали.

5. Черешня, груші, сливи, яблука... – це що?

Фрукти = 1 бал, неправильна відповідь = – 1 бал

6. Чому, коли йде поїзд, опускають шлагбаум?

Щоб поїзд не зіштовхнувся із автомобілем. Щоб ніхто не потрапив під поїзд (і т.д.) = 0 балів, неправильна відповідь = – 1 бал.

7. Що таке Київ, Харків, Рівне?

Міста = 1 бал. Станція = 0 балів. Неправильна відповідь = – 1 бал.

8. Яка зараз година?

Добре показано = 4 бали. Показано лише чверть, цілу годину, чверть і годину правильно = 3 бали. Не знає годин = 0 балів.

9. Маленька корова – це теля. Маленька собака й маленька ягничка – це? .

Цуценя, ягня = 4 бали, тільки одна відповідь із двох = 0 балів.
Неправильна відповідь = – 1 бал.

10. На кого більше схожа собака – на кішку або на курку?

На кішку, тому що у них 4 ноги, шерсть, хвіст, пазурі (достатньо однієї подоби) = 0 балів. На кішку (без приведення знаків подібності) = – 1 бал. На курку = – 3 бали.

11. Для чого потрібні автомобілю гальма?

Дві причини (гальмувати з гори, загальмувати на повороті, зупинити у разі небезпеки зіткнення, взагалі зупинитися після закінчення їзди) = 1 бал. 1 причина = 0 балів. Неправильна відповідь (наприклад, він не їхав би без гальм) = – 1 бал.

12. Чим схожі один на одного молоток і сокира?

Дві загальні ознаки = 3 бали (вони з дерева та заліза, у них рукоятки, це інструменти, можна ними забивати цвяхи, із заднього боку вони плоскі). 1 подібність = 2 бали. Неправильна відповідь = 0 балів.

13. Що загального між білкою й кішкою?

Визначення, що це тварини або приведення двох загальних ознак (у них по 4 лапи, хвости, шерсть, вони вміють лазити по деревах) = 3 бали. Одна подоба = 2 бали. Неправильна відповідь = 0 балів.

14. Чим відрізняються цвях і гвинт один від одного?

Вони мають різні ознаки: у гвинта нарізка (різьблення, така закручена лінія, навколо зарубки) = 3 бали. Гвинт загвинчується, а цвях забивається, або у гвинта– гайка = 2 бали. Неправильна відповідь = 0 балів.

15. Що таке футбол, стрибки у висоту, теніс, плавання?

Спорт, фізкультура = 3 бали. Ігри (вправи), гімнастика, змагання = 2 бали. Неправильна відповідь = 0 балів.

16. Які ти знаєш види транспорту?

Три наземні транспортні засоби, літак або корабель = 4 бали. Тільки три наземні транспортні засоби або повний перелік, з літаком або з кораблем, але тільки після пояснення, що транспортні засоби – це те, на чому можна кудись пересуватися = 2 бали. Неправильна відповідь = 0 балів.

17. Чим відрізняється стара людина від молоді?

Три ознаки (сиве волосся, відсутність волосся, зморшки, вже не може так працювати, погано бачить, погано чує, частіше буває хворий, швидше помре, ніж молодий) = 4 бали. 1 або 2 відмінності = 2 бали. Неправильна відповідь (у нього палиця, він палить тощо) = 0 балів.

18. Для чого люди займаються спортом?

Дві причини (щоб бути здоровими, загартованими, сильними, щоб вони були рухливішими, щоб трималися прямо, щоб не були товстими, вони хочуть досягти рекорду і т.д.) = 4 бали. Одна причина = 2 бали. Неправильна відповідь (щоб щось вміти) = 0 балів.

19. Чому вважається поганим, якщо хтось не хоче працювати?

Він лінивий. Мало заробляє та не може нічого купити = 2 бали. Неправильна відповідь = 0 балів.

20. Для чого на конверт необхідно наклеювати марки?

Так платять за пересилання, перевезення листа = 5 балів. Той, інший, мав би сплатити штраф = 2 бали. Неправильна відповідь = 0 балів.

Після того, як проведеться опитування, починаються підраховуватися результати кількості балів, досягнутих з окремих питань.

Кількісні результати цього завдання розподіляються за п'ятьма групами:

1 група – плюс 24 і більше;

2 група – плюс 14 до 23;

3 група – від 0 до 13;

4 група – від мінус 1 до мінус 10;

5 група – менше мінус 11.

За класифікацією позитивними вважаються перші групи. Діти, які набрали кількість балів від плюс 24 до плюс 13, вважаються готовими до шкільного навчання.

Загальна оцінка результатів тестування.

Готовими до шкільного навчання вважаються діти, які отримали за перші три субтести по 3 бали. Група дітей, які отримали 4 – 9 балів, є середнім рівнем розвитку готовності до шкільного навчання. Діти, які отримали 9 – 11 балів, вимагають додаткового дослідження, щоб потім можна було б досягти більш надійних даних.

Та особливу увагу слід звернути на ту групу дітей (частіше всього це окремі хлопці), які набрали 12 – 15 балів, що становить розвиток нижче за норму. Такі діти потребують дуже ретельного індивідуального дослідження інтелектуального розвитку, розвитку мотиваційних та особистісних якостей[2].

Методика дослідження розвитку образно – логічного мислення «Четвертий зайвий»

Психологічна методика "4 зайвий" використовується у роботі з дітьми старшого дошкільного чи молодшого шкільного віку. Ця методика спрямована на вивчення особливостей мислення дитини, вона допомагає встановити рівень розвитку логіки, вміння аналізувати та узагальнювати, а також за загальними ознаками класифікувати предмети[44]. Дитині доведеться пояснити психологу, який тестує його, чому він так вирішив.

Методика "4 зайвий" включає кілька етапів:

- перший етап має наочну форму і є рядом картинок із зображенням чотирьох предметів (три з них пов'язані між собою, наприклад, належать до одного виду або мають спільні ознаки). Дитина має виявити один зайвий предмет, який не вписується до групи;

- другий етап дослідження відбувається у вигляді словесної гри (називаються предмети, без наочності). Дитині необхідно правильно визначити зайвий предмет та пояснити, чому вона так думає.

Дитині дають ряд картинок та просять уважно розглянути всі предмети, які намальовані на них. Із чотирьох зображень потрібно знайти те, що не вписується (на думку дитини) до групи. Якщо дитина не може виконати дане завдання, то психолог або інший дослідник може поставити навідні питання. Це стосується лише першої картки, а вже над рештою дитина працює самостійно[27].

Картки у методиці "4 зайвий" розташовані серіями, кожна з яких здатна розкрити понятійні особливості мислення дитини. Розкладаються картки за групами у порядку ускладнення завдання. Так, якщо в першій серії на малюнку дитина повинна з трьох геометричних фігур одного розміру відокремити четверту, більшого розміру, то далі доводиться класифікувати предмети за їх приналежністю до однієї спільності або мають однакові ознаки[52].

Усі відповіді записуються, причому фіксується як правильність визначення зайвого предмета, а й те, як дитина пояснила свій вибір. Іноді школяр може вибрати ніби і неправильний варіант відповіді, але його пояснення призводить до позитивного висновку. А тому робиться висновок, що мислення у дитини добре розвинене. А нестандартна відповідь дає привід досліднику провести глибше тестування. Деякі діти, навпаки, спрощують свій вибір, називаючи предмети, що починаються на одну й ту ж літеру або за ознакою одноманітної форми. Такі відповіді будуються на слабких, латентних ознаках.

Результати поділяють на такі типи, починаючи з добрих відповідей:

- правильно визначив зайвий предмет та пояснив його належність;
- спочатку помилився, а потім – виправився;
- вигдав своє пояснення;
- пояснює по-своєму, але за допомогою досліджень;

- не може побачити різницю навіть користуючись допомогою дорослого.

Погані відповіді говорять про те, що у дитини конкретне мислення, вона не вміє вибудовувати узагальнення за певними ознаками.

1. Книга, портфель, валіза, гаманець;
2. Морква, капуста, яблуко, цибуля;
3. Трамвай, автобус, трактор, тролейбус;
4. Човен, тачка, мотоцикл, велосипед;
5. Добрий, ласкавий, веселий, злий;
6. Дідусь, учитель, папа, мама;
7. Хвилина, секунда, година, вечір;
8. Василь, Федір, Іванов, Семен.
9. Ріка, міст, озеро, море;
10. Метелик, лінійка, олівець, ластик.

Інтерпретація результатів.

За кожную правильну відповідь

нараховується 1 бал,

за неправильну — 0 балів:

10 – 8 балів – високий рівень розвитку узагальнення;

7 – 5 балів – середній рівень розвитку узагальнення, який завжди може виділити суттєві ознаки предметів;

4 і менше балів – здатність до узагальнення розвинена дуже слабо.

2.2 Аналіз результатів дослідження психологічної готовності

Результати дослідження рівня готовності до навчання старшої групи за методикою Керна –Йірасика подано у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Визначення рівня готовності до навчання старшої групи

№	Ім'я	Малюнок людини	Копіювання фрази	Змалюванн крапок	Загальна кількість балів
1	2	3	4	5	6
1	Аня Є.	1	4	2	7(середній рівень готоності)
2	Андрій Б.	2	4	3	9(середній рівень готоності)
3	Ваня С	3	4	5	12(середній рівень готності)
4	Віка Ч.	3	3	2	8(середній рівень готоності)
5	Влада П.	4	4	3	12(середній рівень готності)
6	Маша Н.	3	3	1	7(середній рівень готоності)
7	Назар Б.	2	3	1	6(високий рівень готоності)
8	Рита Т.	3	2	1	6(високий рівень готоності)
9	Ростик Г.	3	3	1	7(середній рівень готоності)
10	Ростик Б.	3	4	1	8(середній рівень готвності)
11	Аніта Г.	3	3	1	7(середній рівень готоності)
12	Віка О.	3	4	5	12(середній рівень готності)
13	Милана С.	3	5	5	13(низький рівень готоності)
14	Наташа Б.	3	5	1	9(середній рівень готоності)
15	Олексій Д.	1	4	4	9(середній рівень готоності)
16	Сергій К.	3	4	5	12(середній рівень готності)
17	Соня К.	3	4	5	12(середній рівень готності)

Продовження таблиці 2.1

№	Ім'я	Малюнок людини	Копіювання фрази	Змалюванн крапок	Загальна кількість балів
18	Філіп Д.	2	3	1	6(високий рівень готовності)
19	Віка С.	3	2	1	6(високий рівень готовності)
20	Влада С.	3	3	1	7(середній рівеньготовності)
21	Маша Г.	3	4	5	12(середнійрівеньготовност)
22	Назар О.	3	4	1	8(середній рівеньготовності)
23	Рита Б.	3	3	1	7(середній рівеньготовності)
24	Сергій Д.	1	4	4	9(середній рівеньготовності)
25	Соня В.	2	3	1	6(високий рівень готовності)
	Середній бал	2.64	3.56	2.44	8.64

Методика дослідження розвитку образно – логічного мислення «Четвертий зайвий».

Психологічна методика "4 зайвий" використовується у роботі з дітьми старшого дошкільного чи молодшого шкільного віку.

Ця методика спрямована на вивчення особливостей мислення дитини, вона допомагає встановити рівень розвитку логіки, уміння аналізувати та узагальнювати, а також за загальними ознаками класифікувати предмети[44].

Дитині доведеться пояснити психологу, який тестує його, чому він так вирішив.

Методика "4 зайвий" включає кілька етапів:

– перший етап має наочну форму і є рядом картинок із зображенням чотирьох предметів (три з них пов'язані між собою, наприклад, належать до одного виду або мають спільні ознаки). Дитина має виявити один зайвий предмет, який не вписується до групи;

– другий етап дослідження відбувається у вигляді словесної гри (називаються предмети, без наочності). Дитині необхідно правильно визначити зайвий предмет та пояснити, чому вона так думає.

Дитині дають ряд картинок та просять уважно розглянути всі предмети, які намальовані на них. Із чотирьох зображень потрібно знайти те, що не вписується (на думку дитини) до групи.

Якщо дитина не може виконати дане завдання, то психолог або інший дослідник може поставити навідні питання. Це стосується лише першої картки, а вже над рештою дитина працює самостійно[27].

Картки у методиці "4 зайвий" розташовані серіями, кожна з яких здатна розкрити понятійні особливості мислення дитини. Розкладаються картки за групами у порядку ускладнення завдання.

Так, якщо в першій серії на малюнку дитина повинна з трьох геометричних фігур одного розміру відокремити четверту, більшого розміру, то далі доводиться класифікувати предмети за їх приналежністю до однієї спільності або мають однакові ознаки[52].

Усі відповіді записуються, причому фіксується як правильність визначення зайвого предмета, а й те, як дитина пояснила свій вибір. Іноді школяр може вибрати ніби і неправильний варіант відповіді, але його пояснення призводить до позитивного висновку. А тому робиться висновок, що мислення у дитини добре розвинене. А нестандартна відповідь дає привід досліднику провести глибше тестування. Деякі діти, навпаки, спрощують свій вибір, називаючи предмети, що починаються на одну й ту ж літеру або за ознакою одноманітної форми. Такі відповіді будуються на слабких, латентних ознаках.

Результати поділяють на такі типи, починаючи з добрих відповідей:

- правильно визначив зайвий предмет та пояснив його належність;
- спочатку помилився, а потім – виправився;
- вигадав своє пояснення;
- пояснює по-своєму, але за допомогою досліджень;
- не може побачити різницю навіть користуючись допомогою дорослого.

Погані відповіді говорять про те, що у дитини конкретне мислення, вона не вміє вибудовувати узагальнення за певними ознаками.

1. Книга, портфель, валіза, гаманець;
2. Морква, капуста, яблуко, цибуля;
3. Трамвай, автобус, трактор, тролейбус;
4. Човен, тачка, мотоцикл, велосипед;
5. Добрий, ласкавий, веселий, злий;
6. Дідусь, учитель, папа, мама;
7. Хвилина, секунда, година, вечір;
8. Василь, Федір, Іванов, Семен.
9. Ріка, міст, озеро, море;
10. Метелик, лінійка, олівець, ластик.

Інтерпретація результатів.

За кожну правильну відповідь

нараховується 1 бал,

за неправильну — 0 балів:

10 – 8 балів – високий рівень розвитку узагальнення;

7 – 5 балів – середній рівень розвитку узагальнення,

який завжди може виділити суттєві ознаки предметів;

4 і менше балів – здатність до узагальнення розвинена дуже слабо.

Середній бал готовності до навчання старшої групи подано у таблиці 2.2

Таблиця 2.2

Середній рівень готовності до навчання старшої групи

Рівень готовності до школи (%) n=25		
Високий (5 дітей)	Середній (19 дітей)	Низький (1 дитина)
21%	76%	4%

Як бачимо, більшість досліджуваних мають середній рівень готовності до школи.

Результати наявності емоційної депривації за «Малюнок сім'ї» подані у Таблиці 2.3

Таблиця 2.3

Загальні результати за методикою «Малюнок сім'ї» старшої групи

№	Прізвище та ім'я	Результат методики (присутність або відсутність на малюнку автора)
1	2	3
1	Аня Є.	Присутність
2	Андрій Б.	Присутність
3	Ваня С	Присутність
4	Віка Ч.	Присутність
5	Влада П.	Присутність
6	Маша Н.	Присутність
7	Назар Б.	Присутність
8	Рита Т.	Присутність

Продовження таблиці 2.3

№	Прізвище та ім'я	Результат методики (присутність або відсутність на малюнку автора)
9	Ростик Г.	Присутність
10	Ростик Б.	Присутність
11	Аніта Г.	Присутність
12	Віка О.	Присутність
13	Милана С.	Відсутність
14	Наташа Б.	Присутність
15	Олексій Д.	Присутність
16	Сергій К.	Відсутність
17	Соня К.	Присутність
18	Філіп Д.	Присутність
19	Віка С.	Присутність
20	Влада С.	Присутність
21	Маша Г.	Присутність
22	Назар О.	Присутність
23	Рита Б.	Присутність
24	Сергій Д.	Присутність
25	Соня В.	Присутність

Отже, рівень емоційної депривації у процентному відношенні становить приблизно 8% (дві дітини).

Загальні результати за методикою «Самооцінка» подані у Таблиці 2.4

Таблиця 2.4

Загальні результати за методикою «Самооцінка» старшої групи

№	Прізвище та ім'я	Результат методики
1	2	3
1	Аня Є.	адекватна (3 ступінь)
2	Андрій Б.	адекватна (4 ступінь)
3	Ваня С	неадекватно занижена (1 ступінь)
4	Віка Ч.	адекватна (6 ступінь)
5	Влада П.	неадекватно завишена (7 ступінь)
6	Маша Н.	неадекватно занижена (1 ступінь)
7	Назар Б.	неадекватно занижена (1 ступінь)
8	Рита Т.	неадекватно занижена (1 ступінь)
9	Ростик Г.	неадекватно занижена (1 ступінь)
10	Ростик Б.	адекватна (4 ступінь)
11	Аніта Г.	адекватна (7 ступінь)
12	Віка О.	адекватна (5 ступінь)
13	Милана С.	неадекватно занижена (1 ступінь)
14	Наташа Б.	адекватна (7 ступінь)
15	Олексій Д.	адекватна (4 ступінь)
16	Сергій К.	неадекватно занижена (1 ступінь)
17	Соня К.	адекватна (5 ступінь)
18	Філіп Д.	адекватна (6 ступінь)
19	Віка С.	адекватна (7 ступінь)
20	Влада С.	адекватна (4 ступінь)
21	Маша Г.	адекватна (7 ступінь)
22	Назар О.	адекватна (5 ступінь)

№	Прізвище та ім'я	Результат методики
23	Рита Б.	адекватна (6 ступінь)
24	Сергій Д.	адекватна (6 ступінь)
25	Соня В.	неадекватно занижена (1 ступінь)

Отже, наявність почуття самотності, труднощів у стосунках з близькими у процентному відношенні становить приблизно 12% (вісім дітей).

Методика дослідження словесно – логічного мислення

При аналізі відповідей, які дає дитина, правильними вважаються ті, які досить розумні й відповідають змісту поставленого питання[14].

Методика дослідження розвитку образно – логічного мислення «Четвертий зайвий».

Із проведених вище викладених досліджень ми бачимо, що на поріг школи приходять діти з різним рівнем підготовки й розвитку, і це стосується не тільки розвитку мислення, але й розвитку пам'яті, уяви, мови характеристик шкільної зрілості[33]. Психодіагностика готовності до навчання в школі відіграє величезну роль в організації навчального процесу. Учитель повинен ознайомитися з картою психологічного розвитку кожного учня, щоб визначити методи й прийоми побудови процесу навчання, провести роботу з батьками й залучити їх до психологічної роботи з дітьми, тому що для одержання високих результатів навчання необхідна єдність вимог школи й родини[1].

Повинні додаватися однакові зусилля, спрямовані на те, щоб за менш короткий час адаптуватися в новій "шкільному" середовищі.

Дослідження емоціонального компоненту готовності до шкільного навчання.

Словник практичного психолога подає таке визначення тривожності— це стан цілеспрямованого підготовчого підвищення сенсорної уваги і моторної напруги в ситуації можливої небезпеки, який забезпечує відповідну реакцію на страх.

Очікування небезпеки, що насувається, співвідноситься з почуттям невідомого: людина не усвідомлює, звідки вона може загрозувати. На відміну від емоції страху, тривожність не має конкретного джерела[46].

Такі слабо виражені прояви тривоги, як почуття переживання, невпевненість у правильності своєї поведінки є невід'ємною частиною емоційного життя будь – якої людини.

Тривожність негативно впливає не лише на емоційне самопочуття людини, а й у подальшому її житті порушує функціональні можливості психіки— занижена самооцінка, низький рівень навчальності в силу ригідності мислення, відсутності креативу уяви, продуктивності пам'яті— відбувається деструкція і гальмування розвитку особистості[58].

Так звані «хронічні тривоги» здебільшого перетворюються на патопсихологічні розлади. Значна кількість тривожних дітей мають проблеми зі здоров'ям.

Висока тривожність здобуває стійкість при постійному невдоволенні навчальною роботою дитини з боку вихователя і батьків, якщо робити дитині багато зауважень, докорів.

Через наростання тривожності і зв'язаної з нею низької самооцінки, знижуються навчальні досягнення, закріплюється неуспіх. Непевність приводить до ряду інших особливостей – бажанню бездумно слідувати вказівкам дорослого, діяти тільки за зразками і шаблонами, остраху проявити ініціативу формальному засвоєнню знань і способів дій.

Таким чином вирішення цієї проблеми, а саме – виявлення чітких детермінант появи тривожності, об'єктивна оцінка наслідків наявності в

емоційному житті дитини надмірної тривоги і страху, створення найбільш оптимальної бази тих соціальних інститутів, які супроводжують людину на шляху її соціалізації, розробка дієвих корекційних програм усунення особливо дитячої тривожності – значно допоможе у таких соціальних аспектах як навчально – виховний процес у закладах освіти, родинне виховання, соціалізація особистості, індивідуальний розвиток і саморозвиток.

За допомогою орієнтовного тесту Керна – Йірасика вибірка з 25 осіб, за рівнем готовності до шкільного навчання, була розбита на декілька частин:

- готових до шкільного навчання – 19 дошкільнят (3 – 6 балів);
- середній рівень готовності до шкільного навчання – 5 дошкільнят (7 – 12 балів);
- низький рівень готовності – 1 дошкільник (13 балів);

Індивідуальні значення виконання першого завдання коливаються від 1 до 4 балів, середнє значення + 2,64. Саме середнє значення свідчить про те, що у першому завданні майже всі діти потрапляють у межі «норми розвитку»;

Індивідуальні значення виконання другого завдання коливаються в межах від 1 до 5 балів, середнє значення + 3,56, це також свідчить про те, що практично всі діти впоралися з цим завданням;

Індивідуальні значення виконання третього завдання коливаються в межах від 1 до 5 балів, при середньому значенні + 2,44, що також свідчить про те, що більшість дітей змогли впоратися із завданням;

Індивідуальні значення суми отриманих балів за трьома завданнями коливаються в межах від 3 до 12 балів, за середнього значення + 8,64.

Отримані результати характеризують дітей із боку загального психічного розвитку, розвитку моторики, вміння виконувати задані зразки. Із цього дослідження випливає, що доволіність психічної діяльності в більшості дітей у межах норми.

Індивідуальні значення по опитувальнику орієнтовного тесту шкільної зрілості Керна – Йірасика коливаються в межах від +2 до 36 балів, при

середньому значенні + 21,2. Це теж свідчить про те, що розвиток розумових операцій у більшості дітей в межах норми.

Таким чином, якісний та кількісний аналіз результатів із орієнтовного тесту шкільної зрілості Керна – Йірасика дозволив нам виділити різні групи дошкільнят за рівнем готовності до навчання.

2.3 Рекомендації батькам (вихователям) щодо розвитку психологічної готовності до навчання дошкільнят

Підвищення інтелектуальної готовності.

– Першорядну роль в готовності дитини до навчання відіграє запас знань, який вона за допомогою дорослих придбала за перші 6 – 7 років. Протягом усього дошкільного віку у дитини необхідно розвивати систему уявлень про життя країни, про рідне місто, про працю дорослих членів сім'ї, про природу рідного краю. У процесі придбання цих знань формується допитливість.

– Уміння аналізувати можна розвивати за допомогою ігор за принципом «Четвертий зайвий» (запропонуйте дитині прибрати зайве слово / картинку)[28].

– Для того щоб у дитини розвивалося вміння узагальнювати за спільною ознакою (групи слів / картинок) запропонуйте їй пограти в гру «Назви одним словом», «Назви сім'ю».

– Дуже важливо, щоб дитина навчилася мислити логічно, міркувати. Ви можете запропонувати дитині ряд питань під час прогулянки або під час очікування в черзі: «Як ти думаєш, хто більше кінь чи вівця?», «Чому сніг буває взимку, а не влітку?» і т.д.

– Чудово, якщо дитина любить збирати розрізні картинки, пазли. В процесі цих ігор у дитини розвивається мислення, сприйняття, дрібна моторика[37].

– Увага і пам'ять можна розвивати за допомогою таких ігор: «Що змінилося?», «Чого не стало?», «Лабіринти», «Знайди відмінності» , «Знайди і викресли».

– Ні для кого не секрет, що у сучасних дошкільнят слабо розвинена увага. Запропонуйте дітям пограти на природі: спостереження за хмарами «На що схожа хмара?», «Вгадай, чий силует?». Велику радість приносить дітям спільне складання казок, загадок і т.д. І, звичайно ж, ніщо так не занурює в світ фантазії як читання чарівних казок!

– У школі дитині дуже стане в нагоді вміння використовувати умовні (знакові) позначення: палички, схеми, знаки, малюнки (запропонуйте дитині придумати позначення для кожного слова, частини розповіді, вірша)[43].

– Спостереження є основою мислення дошкільнят, тому намагайтеся звертати увагу дитини на те, що її оточує!

Розвиток емоційно-вольової готовності.

- Розуміння дитиною, чому вона йде в школу, важливість навчання;
- Наявність інтересу до навчання та отримання нових знань. У бажанні вчитися велику роль відіграють слова і вчинки дорослих. Створюйте тільки позитивну картинку майбутнього шкільного життя [13].
- Здатність дитини виконувати завдання, яке йому не зовсім до душі, але цього вимагає навчальна програма;
- Посидючість– здатність протягом певного часу уважно слухати дорослого і виконувати завдання, не відволікаючись на сторонні предмети і справи
- Необхідно вчити дитину діяти за інструкцією: починати потрібно з простих завдань (Наприклад: запропонуйте дитині полити квіти. Для початку необхідно повідомити алгоритм дій: лійку можна взяти в тумбочці у ванній, далі наповнити лійку водою, акуратно полити квіти на вікні). При цьому обов'язково потрібно просити дитину повторити слова дорослого, щоб переконатися в тому, що вона все

почла і правильно зрозуміла (можна вдатися до схеми – підказки) [12].

– Зверніть вашу увагу на те, як дитина працює з конструктором, може чи буде вона працювати зі схемою.

– Для тренування довільної поведінки гарні графічні диктанти під диктовку або за заданим зразком.

– Можна давати завдання такого характеру: підкреслювати або викреслювати певну букву або геометричну фігуру в запропонованому тексті(запропонуйте дитині гру «Знайди і викресли»).

– Важливе значення мають навички самообслуговування: подумайте, чи вміє ваша дитина прибирати за собою іграшки, заправляти своє ліжко, зав'язувати шнурки, чи може дитина сама себе зайняти?

Підвищення соціально-особистісної готовності.

– Готова до школи дитина любить і вміє спілкуватися з однолітками і дорослими. Як же розвивати вміння спілкуватися, якщо не все виходить? Діти дуже люблять грати з дорослими, запропонуйте дитині спільні творчі ігри такого характеру: «Мама дзвонить доньці/синові», «Необхідно викликати лікарябратикові, який захворів», «Запрошуємо в гості друзів» і т.д.

– Підказуйте дитині, що починати говорити самому можна тільки після того, як співрозмовник закінчив свою думку – так формується вміння слухати співрозмовника, не перебиваючи його.

– Протягом усього дошкільного дитинства необхідно формувати вміння користуватися словами, характерними для ввічливого спілкування, уникаючи грубощів[12].

– Головним прикладом для розвитку навичок спілкування дитини є приклад дорослого!

– Для розвитку спілкування з однолітками необхідно частіше організовувати дитячі свята, розваги спільно з іншими дітьми.

Підвищення мотивації до навчання в школі.

Навчально-пізнавальна мотивація - наявність у дітей бажання вчитися.

- Для цього необхідно пояснити дітям, що означає бути школярем, хто такий вчитель, які обов'язки з'являться в школі[53].
- Намагайтеся заздалегідь познайомити дитину зі шкільними атрибутами: що таке парта, портфель, для чого в школі потрібен дзвінок, що таке зміна.
- Запропонуйте дитині пограти в сюжетно – рольову гру «Школа», де дитина може побувати в ролі «учня» і в ролі «вчителя»[36].
- Щоб виховати у дітей інтерес до отримання нових знань: частіше задавайте дітям питання пошукового характеру («Як ти думаєш, чому гримить грім?», «Чому йде сніг?»).
- Необхідно давати дитині тільки позитивну інформацію про школу: бесіди, читання віршів і оповідань, розгляд ілюстрацій, екскурсія в школу. Намагайтеся не говорити погано про школу, ніколи не лякайте школою! («Ось підеш до школи, будеш одні двійки отримувати»)
- Запропонуйте дитині познайомитися з його майбутнім учителем до початку занять в школі.
- Постарайтеся кілька разів відвідати з дитиною його майбутній клас, запропонуйте посидіти за партою, погуляти по коридорах школи. Чудово якщо дитина вже знайома з деякими з його майбутніх однокласників.
- Не забувайте частіше хвалити свою дитину, нехай навіть за невеликі досягнення. Таким чином, ви формуєте ситуацію успіху і зміцнюєте її віру у власні сили і можливості.

Підвищення психологічної готовності

Психологічна готовність включає в себе дві складові: особистісна і соціальна, емоційно – вольова.

Особистісна і соціальна готовність передбачає:

- Дитина повинна бути комунікабельною, тобто вміти спілкуватися з однолітками і дорослими; в спілкуванні не повинно виявлятися

агресії, а при сварці з іншою дитиною повинна вміти оцінювати і шукати вихід з проблемної ситуації; дитина повинна розуміти і визнавати авторитет дорослих;

- Толерантність. Це означає, що дитина повинна адекватно реагувати на конструктивні зауваження дорослих і однолітків;
- Моральний розвиток. Дитина повинна розуміти, що добре, а що – погано;
- Дитина повинна сприймати поставлене педагогом завдання, уважно вислуховуючи, уточнюючи неясні моменти, а після виконання вона повинна адекватно оцінювати свою роботу, визнавати свої помилки, якщо такі є[57].

Підвищення емоційно – вольової готовності.

- Розуміння дитиною, чому вона йде в школу, важливість навчання;
- Наявність інтересу до навчання та отримання нових знань. У бажанні вчитися велику роль відіграють слова і вчинки дорослих. Створюйте тільки позитивну картинку майбутнього шкільного життя.
- Здатність дитини виконувати завдання, яке йому не зовсім до душі, але цього вимагає навчальна програма;
- Посидючість – здатність протягом певного часу уважно слухати дорослого і виконувати завдання, не відволікаючись на сторонні предмети і справи[38].

Для підготовки дитини до школи:

- Читайте дитині книги, розмовляйте про прочитане;
- Відповідайте на питання дитини і задавайте їх самі;
- Готуйтеся до школи разом: вибирайте ручки, зошити, ранець, шкільну форму;
- Складіть і дотримуйтеся режиму дня (не забудьте про зарядку);
- Підготуйте в будинку робоче місце школяра[58].

Не варто:

- Перетворювати дитину завчасно в учня (велика кількість занять виснажують її, позбавляючи можливості грати і спілкуватися з однолітками);
- Формувати негативне ставлення до школи;
- Змушувати переписувати кілька разів виконану роботу[5].

Головне, що можуть і повинні батьки – це вірити в свою дитину, хвалити в разі навіть маленьких успіхів, підтримувати і допомагати в разі невдач (але не робити його роботу за нього).

Підготовка дитини до школи – завдання не з легких. І від того, як ця задача буде виконана, буде залежати легким або важким буде вхід дитини в нове для нього шкільне життя[6].

Висновки до другого розділу

Із 25 обстежених дошкільнят з тесту Керна – Йірасика, 5 дітей мали високий рівень готовності до навчання у школі, 19 – середній рівень готовності, один – низький рівень. Таким чином, якісний та кількісний аналіз результатів із орієнтовного тесту шкільної зрілості Керна – Йірасика дозволив нам виділити різні групи дошкільнят за рівнем готовності до навчання

- високий рівень готовності до школи;
- середній готовності до школи;
- низький рівень готовності.

Аналогічні результати отримано за комплексом методик

Наявність емоційної депривації за *методикою* «Малюнок сім'ї» у процентному відношенні становить приблизно 10,5% (дві дитини).

Відповідно до результатів за *методикою* «Самооцінка» можна зробити висновок про наявність почуття самотності, труднощів у стосунках з близькими у 7 дошкільнят.

Отримані результати характеризують дітей із боку загального психічного розвитку, розвитку моторики, вміння виконувати задані зразки. Із цього дослідження випливає, що довірливість психічної діяльності в більшості дітей у межах норми;

Комплекс методик оцінки готовності дітей до школи може бути рекомендований для використання іншими працівниками в системі дошкільної освіти.

Отже, отримані нами результати емпіричного експерименту дозволяють робити висновки, що за допомогою цілеспрямованої діяльності на формування готовності дитини до навчання у школі, застосувавши відповідні для цього методики, можна покращити готовність дітей до навчання.

ВИСНОВКИ

1. На основі теоретико-методологічного аналізу визначено основні напрямки вивчення психологічної готовності до школи старших дошкільників. В Україні готовність дошкільнят до навчання в школі є досить актуальною проблемою. Особливо посилився інтерес до даної проблеми, коли в школах України було введено навчання із 6 років. Це привело до масових педагогічних, фізіологічних та психологічних проблем. Педагоги, психологи та фізіологи обґрунтовують та вивчають зміст та критерії готовності до навчання у школі.

З'ясовано, що «готовність до шкільного навчання» складається з готовності до регулювання пізнавальної діяльності, певного рівня розвитку діяльності мислення, пізнавальних інтересів, соціальної позиції дошкільника (Л.І. Божович). Сукупність знань і умінь, сформованості окремих способів розумових дій є сутністю до визначення психологічної готовності дошкільника до шкільного навчання. Так, загально визнаним є то, що готовність до навчання у школі – багатокomпонентна освіта, яка потребує комплексних психологічних досліджень.

2. Виокремлено компоненти психологічної готовності до шкільного навчання, такі як інтелектуальний, емоційний і соціальний. Інтелектуальна зрілість – відображає функціональне дозрівання структур головного мозку. Емоційна зрілість розуміється як зменшення імпульсивних реакцій і можливість тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання. Соціальна зрілість – потреба дитини в спілкуванні з однолітками і вміння підпорядковувати свою поведінку законам дитячих груп; здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання.

3. З'ясовано структуру готовності до навчання у школі дітей дошкільного віку. Структура готовності до навчання: інтелектуальна готовність (пізнавальні процеси, сенсомоторні навички, здатність до наукованості); особистісна готовність (мотивація, воля, емоції, спрямованість

особистості, самосвідомість); соціальна готовність (комунікативна та соціальна компетентність).

4. Досліджено рівень психологічної готовності старших дошкільників до навчання у школі за допомогою орієнтовного тесту Керна-Йерасика. Всі три завдання графічного тесту Керна-Йерасика на готовність до навчання у школі спрямовані на визначення розвитку тонкої моторики руки та координації зору та рухів руки. Ці вміння необхідні у школі для оволодіння листом. Крім того, даний дитячий тест дозволяє загалом визначити інтелектуальний розвиток дитини (перше завдання). Друге та третє завдання виявляють його вміння наслідувати зразок, необхідний у шкільному навчанні. Вони також дозволяють визначити, чи може дитина зосереджено, не відволікаючись, працювати якийсь час над не дуже цікавим для нього завданням. Тест, як говорилося вище, складається із трьох завдань. Перше – малювання чоловічої постаті по пам'яті, друге – змалювання письмових букв, третє – змалювання групи точок. Результат кожного завдання оцінюється за п'ятибальною системою (1 – вищий, 5 – нижчий бали), потім обчислюється сумарний результат за трьома завданнями. Отже, відповідно до отриманих результатів за першим завданням, ми можемо говорити про середній рівень загального розумового розвитку (2,64 б. за «малюнок людини»), середній рівень сформованості вміння наслідувати зразок, необхідний у шкільному навчанні (сумарний середній показник 3,0 за другим та третім завданням), причому «копіювання фрази»(3,56 б.) на те, що рівень розвитку тонкої моторики руки та координації зору та рухів руки знаходиться на рівні нижче середнього та потребує уваги, тоді як «змалювання крапок»(2,44 б.) на середньому рівні. Середній бал за трьома завданнями, тобто загальний рівень готовності до навчання, знаходиться на середньому рівні (8,64 б.).

У відсотковому співвідношенні, 21% учнів показали високий показник психологічної готовності до навчання у школі, 76% – середній, 4% –

низький. Так, більшість досліджуваних мають середній рівень готовності до школи;

Наявність емоційної депривації у 8% дітей (методика «Малюнок сім'ї»). Почуття самотності, труднощів у стосунках з близькими є у 12% (методика «Сходишки»).

Досліджено особливості мислення як провідного пізнавального професу, необхідного для оволодіння знаннями: розвиток розумових операцій у дітей в межах норми – результати коливаються в межах від +2 до 36 балів, при середньому значенні + 21,2 (методика «Четвертий зайвий»).

5. Розроблено рекомендації для батьків і педагогів щодо формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі.

Дослідження психологічної готовності дошкільнят до школи показало, що більшість дітей готові до навчання у школі, а із одним дошкільняком необхідно вести комплексну корекційну роботу. За наявності цілеспрямованої підготовчої роботи та проведення корекційних занять можна сформувати у дошкільнят необхідний рівень готовності до школи. Конкретні результати дослідження показали, що готовність дітей до школи характеризується диференційованими показниками, тобто різним рівнем розвитку окремих навчально – важливих якостей та різним рівнем загальної готовності дітей до школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Астремська І.В., Шелешей О.Г. Розвиток емоційної компетенції дітей старшого дошкільного віку. Габітус. 2021. № 31. С. 172-177.
2. Басина Ю.З. Становлення самооцінки і образу Я / за ред. Д.Б.Ельконіна, А.Л. Венгера. Особливості психічного розвитку дітей 6–7 років. Педагогіка, М.,1988. С. 56-65.
3. Біланівська О.В. Діагностика та корекція самосвідомості дошкільнят. Вища школа, М.,2004. 102 с.
4. Белкін А. С. Ситуація успіху. Як її створити: книга для вчителя. М.,2006. С.134
- 5.Белобрикіна О.А. Вплив соціального оточення на розвиток самооцінки старшого дошкільного віку. Питання психології. 2001. № 4. С.31–38.
6. Бернс Р. Розвиток Я–концепції і виховання/ Р. Бернс Прогрес, М.,1986.280 с.
- 7.Богданова Н.А. Психологічні проблеми розвитку Я –ідентичності молодших школярів:/ автореф. дис. канд. псих. наук 19.00.13 / Н.А. Богданова Тульський держ. Ун–т. К.,2000. 42 с.
8. Богин В.Г. Кілька аспектів проблеми шкільної освіти і кілька роздумів про шляхи її вирішення. Питання методології. 1999. № 1–2. С. 35–54.
- 9.Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці. Просвіта, М.,1968. 446 с.
10. Великий психологічний словник / під ред. Б. Г. Міщякова, В.П. Зінченко. Вид. 4–е, розш. АСТ;СПб.: Прайм–Евროзнак, М.,2009. 811 с.
11. БороздінаЛ.В. Що таке самооцінка? Психологічний журнал. 1992. № 4. С. 54– 55.
- 12.Бранден Н. «Міць самооцінки», ThePowerof Self–Esteem. N. Branden, 1992. С.148

13. Варшава Б.Є. Психологічний словник. Видавниче товариство «Академія», М.,2008.122 с.
- 14.Васіна Є.Н. Новий прийом і засіб розвитку самосвідомості дитини / О.М. Васіна. Шкільні технології. 2006. № 5. С. 146 – 149.
- 15.Волков Б.С. Завдання і вправи з дитячої психології / навч. посібник для студентів педагогічних інститутів. ТЦ Сфера. М.,1991. 256 с.
16. Виготський Л.С. Психологія. «ЕКСМО–Прес», М.,2008. С.1008
- 17.Виготський Л.С. Розвиток вищих психічних функцій в перехідному віці. Вікова і педагогічна психологія: хрестоматія для студентів пед. вузів / сост. І.В. Дубровіна Вища. шк., М.,2007. С. 278–282.
18. Гамезо М.В. Вікова і педагогічна психологія / М.В. Гамезо, Є.А. Петрова, М.І. Орлова. Педагогічне Товариство Росії, М., 2004. 512 с.
19. Гіперейтер Ю.Б. Про почуття самоцінності або самооцінки дитини / Сімейна психологія й сімейна терапія. 1998. №2. С.115–123.
20. Головін С.Ю. Словник практичного психолога . Мінськ: Харвест; АСТ, М.,2001. 800 с
21. Денисова Р. Рефлексія як механізм особистісного розвитку. Дошкільне виховання. 2007. № 4. С. 10 – 13.
22. Запорожець А.В. Принцип розвитку в психології. Прогрес, М.,1978. 199 с.
23. Захарова О.В. Психологія формування самооцінки. М.,Харвест, 1993.
24. Зимова І.А. Педагогічна психологія. Логос, М.,2002. 222 с.
25. Казанська К.О. Дитяча та вікова психологія / К.О. Казанська. А–Пріор, М.,2010. 160 с
26. Квін В. Прикладна психологія / В. Квін. Пітер, Санкт–Петербург, 2000. 241 с.
27. Коджаспірова Г.М. Словник з педагогіки. Академія, М.,2005. 547 с.
28. Костяк Т. В. Тривожна дитина: молодший шкільний вік. Академія, М.,2008. С.48

29. Кравцов Г.Г. Шестилетний ребенок. Психологическая готовность к школе. –М.: Знание, 1987.–77с.
30. Кулагіна І. Ю. Вікова психологія: розвиток людини від народження до пізньої зрілості: / навч. посібник для студентів вищ.спец.навч. закладів. Сфера, М.,2001. 464с.
31. Кулагіна І. Ю. Вікова психологія. / І. Ю. Кулагіна. Розвиток дитини від народження до 17 років. ТЦ Сфера, М.,1997. 176 с.
32. Лаврентьєва М. В. Загальна характеристика розвитку дітей старшого дошкільного віку [Електронний ресурс] // М. В. Лаврентьєва URL: http://www.portalslovo.ru/pre_school_education/ (дата звернення: 03.12.2018).
33. Леонт'єв О.М. Проблеми розвитку психіки / О.М. Леонт'єв . Порівняльна психологія і зоопсихологія:хрестоматія / сост. Г. В. Калягіна. СПб., 2001. С. 21
34. Липкіна А.І. Самооцінка Школяра. / А.І. Липкіна. Знання, М.,2006. С.57
35. Лисіна М. І. Формування особистості дитини в спілкуванні / М.І. Лисіна. СПб, П.,2009. 320 с.
36. Лисіна М. І. Спілкування, особистість і психіка дитини / М. І. Лисіна; під ред. А. Г. Ружской; Акад. пед. і соц. наук. М., Ін-т практ. психології; В.,.: НВО «МОДЕК», 1997. 383 с.
37. Міщєряков Б.Г. Великий психологічний словник / Б.Г. Міщєряков, В.П. Зінченко ОЛМА-ПРЕСС, М., 2000. 347 с.
38. Молчанова О.Н. Самооцінка: теоретичні проблеми та емпіричні дослідження: навчальний посібник . Молчанова О.Н. Флінта, М., 2010. 392 с.
39. Обухова Л.Ф. Дитяча психологія . М 1995. 352 с.
40. Петровський А.В. Вступ у психологію / А.В. Петровський. Академія, М., 1995. 496 с.
41. Печора А. В. Розвиваючі ігри для дошкільнят ВАКО, М., 2008. 192 с.

42. Практикум із вікової психології: навчальний посібник / за ред. Л.А. Головей, Е.Ф. Рибалко. СПб. , П., 2002. 164 с.
43. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. СПб.: Питер, 1999. 416с.
44. Ребер А. Большой толковый психологический словарь: Основные термины и понятия по психологии и психиатрии. М.: Вече, 2003. Т. 2 : П–Я. 560 с.
45. Репіна Т.А. Психологія дошкільника:хрестоматія. Академія, М.,1995. 178 с.
46. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: в 2–х книгах.М.: Владос, 1999. Книга: Система работы психолога с детьми разного возраста. 239с.
47. Розвиток творчої особистості дошкільника. –Кам'янець–Подільський: 1111 Мошак М.І., 2005. 351с.
48. Романова Е.С. Психодиагностика. СПб.: Питер, 2006. 400 с.
49. Романова Е.С, Усанова О.Н., Потемкина О.Ф. Психологическая диагностика развития школьников в норме и патологии. М.: Институт психодиагностики, 1990. 158с.
50. Рубінштейн С.Л. Основы загалльної психології .СПб. , П., 1999. 384 с.
51. Саханюк С.А. Тренінг соціальної адаптації першокласників // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №9. –С.24–35.
52. Семаго Н.Я. Психолого–педагогическая оценка готовности ребенка к началу школьного обучения: программа и методические рекомендации. – М. : Чистые пруды, 2005. – 30с.
53. Сидоров К.Р. Самооцінка в психології .Світ психології. 2006. №2. С. 224 – 234.
54. Соколова Ю. Тести на готовність до школи дитини 5-6 років. К.: Думка, 2008. 64с.
55. Сорокова М.Г. Система М. Монтессори. Теория и практика. – М. :

Академия, 2003. 384с.

56. Спіркін А.Г. Свідомість і самосвідомість . Політвид., М., 1972. 303с.

57. Столін В.В. Самосвідомість особистості. Видавництво Московського Університету, М., 1983. 247 с.

58. Столяренко Л.Д. Основы психологии: Практикум. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. 704с.

59. Тайсон Р., Тайсон Ф. Психоаналитические теории развития. – Екатеринбург: Деловая книга, 1998. 528 с.

60. Уманець Л.І. Від самооцінки у грі – до пізнання себе. Дошкільне виховання. 1983. № 4. С. 20 – 21.

61. Усова А.П. Виховання громадських якостей у дитини у грі. в кн.: Психологія і педагогіка гри дошкільника. Просвіта, М., 1966, с. 38–48.

62. Феннел М. Як підвищити самооцінку. АСТ, М., 2005. 288с.

63. Фрейд А. Норма и патология детского развития. Пер с нем. Я.Л.Обухова. –М: Пресс, 1990.345с.

64. Фурманов И.А., Фурманова Н.В. Психология депривированного ребенка. –М.: АСТ, 2004.–319с.

65. Червона Є.В. Психологічний аналіз проблемних ситуацій, що виникають в роботі вихователя дитячого садка / Є.В. Червона, В.Н. Панферов. Питання психології. 1990. № 7. С. 59 – 65.

66. Чеснокова І.І. Проблема самосвідомості в психології / І.І. Чеснокова. М., Наука, 1977. 187 с.

67. Шевандрин Н.И. Основы психологической диагностики. 3 ч. – М.: Пресс, 2003.336с.

68. Шмаров С, Безбородова Н. От игры к самовоспитанию: Сборник игр-коррекций. М., Прагма, 1995.198с.

69. Шмидт В.В., Шмидт В.Р. Проблемы психологической коррекции глазами детских практических психологов // Детский практический психолог. 1996. №1–2.С.36-57.

70. Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в

детском возрасте // Вопросы психологии. 1971. №1. С. 16-35.

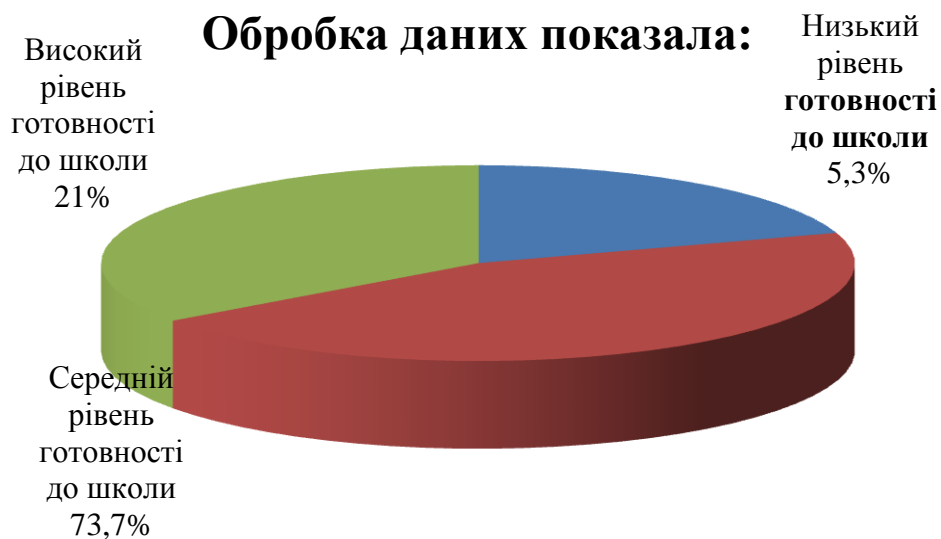
71. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах: Избранные психологические труды. – М.: ИЦ МПСИ, 1995. 416с.

72. Эриксон Э.Г. Детство и общество: Изд. 2-е, перераб. и дополн. / Пер. с англ. – СПб.: ИТД «Летний сад», 2000. 622с.

ДОДАТКИ

Додаток А

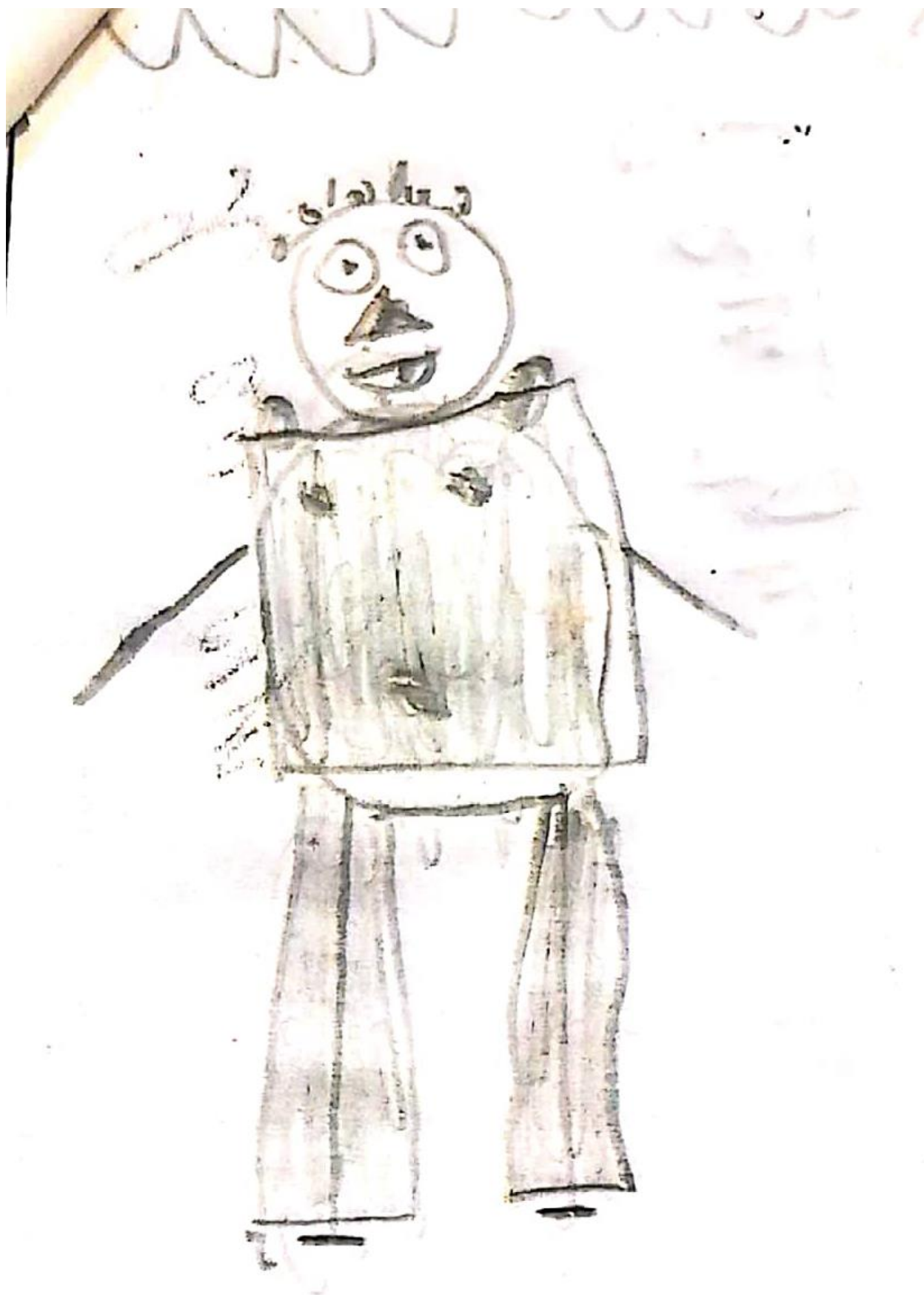
Отримані результати графічно можна зобразити наступним чином:

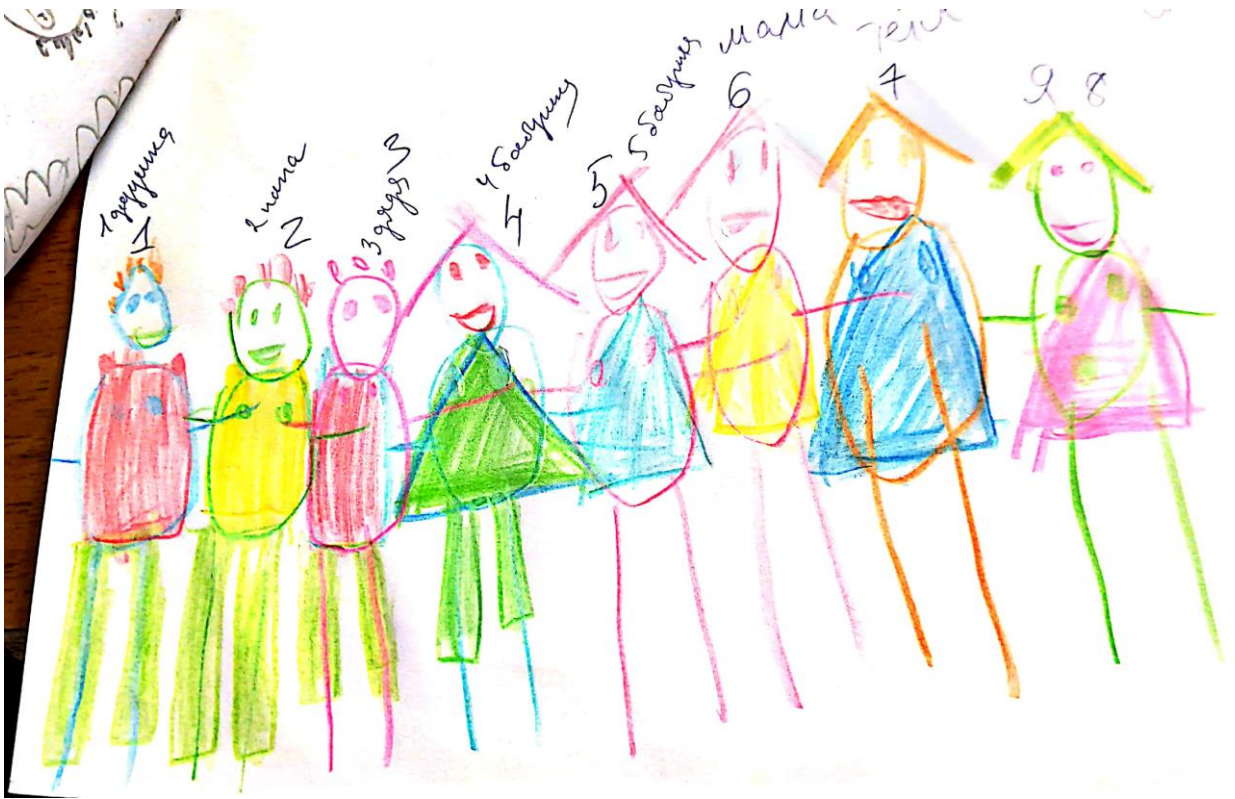
Діаграма загальних показників обраної вибірки за діагностикою готовності до навчання

Додаток Б

За методикою Керна- Ірасека «Малюнок людини» (чоловічої фігури)

За методикою «Малюнок сім'ї»

За методикою «Самооцінка»

